

INVOLTA INNOVATION SCIENTIFIC JOURNAL

2023

Google Scholar provides a simple way to broadly search for scholarly literature.

Any status is accepted, from any stage of the research lifecycle

Wikipedia is a free online encyclopedia created by volunteers around the world

Open Journal Systems (OJS) is an open source solution to managing and publishing scholarly journals online.

**JOURNAL OF THE
COMMONWEALTH OF INDEPENDENT STATES**

**INVOLTA IS A SCIENTIFIC JOURNAL ESTABLISHED WITH
SUPPORT OF THE KHOREZM MAMUN ACADEMY (BASED ON
THE AOKA CERTIFICATE NO: 1453 UNDER THE PRESIDENTIAL
ADMINISTRATION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN)**

INVOLTA

**INNOVATION ILMU
JURNAL**

**ИННОВАЦИОННЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
INNOVATION SCIENTIFIC
JOURNAL**

**ISSN: 2181-2632 BARCHA
SOHALAR BO'YICHA
VOL 3, ISSUE 7 (1),
July 2024**

PART – 1

www.involta.uz

TAHRIRIYAT

<p>Editor in chief Mavlonov Khudargan <u>Doctor of Biological Sciences, Professor.</u> <u>Jizzakh State Pedagogical University</u></p> <p>Editor-in-Chief (Executive Secretary Deputy) Kholikova Nodira <u>Kholikova Nodira Candidate of Philological Sciences.</u> <u>Associate Professor, Chirchik State Pedagogical University</u></p> <p>Preparing for publishing Umaraliyev Khumoyun <u>Chirchik State Pedagogical University</u></p>	<p>Bosh muharrir Mavlonov Xudargan <u>Biologiya fanlari doktori, Professor.</u> <u>Jizzax davlat pedagogika universiteti</u></p> <p>Bosh muharrir o‘rinbosari (Mas‘ul kotib) Xolikova Nodira <u>Filologiya Fanlari Nomzodi, Dotsent.</u> <u>Chirchiq davlat pedagogika universiteti</u></p> <p>Nashrga tayyorlovchi Umaraliyev Humoyun <u>Chirchiq davlat pedagogika universiteti</u></p>
TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI	

Tojiboyev Komiljon O‘zR FAsi Botanika Ilmiy Tekshirish Instituti Direktori, Biologiya FanlariDoktori,Akademik
Abdullayev Ikram Biologiya Fanlari Doktori, Professor. Ma‘mun Akademiyasi Raisi
Mustafakulov Sherzod Iqtisod Fanlari Doktori, Professor Qo‘qon Universiteti Rektori
Prof. Dr. Tanju Seyhan Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Prof.Dr.
İbrahim İştan Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi
Dr. Necdet Tosun Marmara Üniversitesi, İlahiyat Profesörü
PROF. Dr. Önal Kaya Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Ve Coğrafya Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi
Almaz Ulviy Binnatova Ozarbayjon Ilmlar Akademiyasi Nizomiy Nomidagi Adabiyot Instituti Professori
Doschanov Tangribergan Iqtisod Fanlari Doktori. Professor, Urganch Davlat universiteti
Sirojiddinov Shuhrat Filologiya Fanlari Doktori, Professor O‘zbek Tili va Adabiyoti Universiteti Rektori
Baltayeva Umida Fizika-Matematika Fanlari Doktori, Ma‘mun Akademiyasi Katta Ilmiy
Xodimi
Farmonov Rahmon Jahon Iqtisodiyoti Va Diplomatiya Universiteti Ijtimoiy-GumanitarFanlar KafedراسiProfessori
Sherimbetov Sanjar O‘ZRFA Bioorganik Kimyo Instituti Professori
Jabborov Nurboy Filologiya Fanlari Doktori, Professor Alisher Navoiy Nomidagi Toshkent Davlat O‘zbek Tiliva
Adabiyoti Universiteti
Mambetullayeva Svetlana Bilogiya Fanlari Doktori, Prof. Qoraqalpoq Tabiiy Fanlar Ilmiy-Tadqiqot Instituti
DirektoriO‘rinbosari
Erkinov Aftondil Filologiya Fanlari Doktori, Professor. O‘zR FA Temuriylar Tarixi Davlat Muzeyi (O‘rindosh)
Kattallmiy Xodimi
Saparov Qalandar Biologiya Fanlari Doktori. Nizomiy Nomidagi Toshkent Davlat Pedagogika Universiteti Jo‘raqulov
Uzoq Alisher Navoiy Nomidagi O‘zbek Tili Va Adabiyoti Universiteti, Filologiya Fanlari Doktori,Professor
Yusupova Dilnavoz Filologiya Fanlari Doktori, Dotsent Alisher Navoiy Nomidagi O‘zbek Tili va
AdabiyotiUniversiteti
Xasanov Nodirxon O‘zRes FAsi O‘zbek Tili, Adabiyoti va Folklori Instituti, Filologiya FanlariDoktori
Sultonov Marat Kimyo Fanlari Doktori, Dotsent JDPI Kimyo O‘qitish Metodikasi Kafedراسi Mudiri
Asadov Maqsud Filologiya O‘zRes FAsi O‘zbek Tili, Adabiyoti va Folklori Instituti Yetakchi Ilmiy Xodimi
Pardayev Qo‘ldosh Filologiya Fanlari doktori Alisher Navoiy Nomidagi Toshkent Davlat O‘zbek Tili va Adabiyoti
Univesiteti
Qodirov G‘ayrat Biologiya Fanlari Nomzodi, Dotsent. JDPI Ilmiy Ishlar va Innovatsiyalar Bo‘yicha Prorektori
O‘tanova Sirdaryo O‘zR FAsi O‘zbek Tili, Adabiyoti va Folklor Instituti Katta Ilmiy xodimi
Jurayeva Nilufar Vayitovna Texnika fanlari nomzodi, Geologiya fanlari universiteti
Mo‘yidinov Qodirjon Abdurasulovich Filologiya Fanlari Bo‘yicha Falsafa Doktori (PhD) Chirchiq Davlat Pedagogika
universiteti
Tilakova Mavjuda Ashurovna p.f.f.d. (PhD) Jizzax viloyati Jizzax VPXQTMOHM "Pedagogika va psixologiya, ta'lim
texnologiyalari" kafedra mudiri

INVOLTA INNOVATSION ILMIY JURNALI TAHRIYATINING MANZILI:
 111707.TOSHKENT VILOYATI, CHIRCHIQ SHAHRI,M.YUSUPOV
 KO‘CHASI 1-UY

www.involta.uz

РЕЗУЛЬТАТЫ КОМПЛЕКСНОГО ЛЕЧЕНИЯ ПОСТРАВМАТИЧЕСКИХ КОНТРАКТУР ЛОКТЕВОГО СУСТАВА У ДЕТЕЙ

А.А. Ахтамов

Самаркандский государственный медицинский университет

АННОТАЦИЯ

Представлены результаты восстановительного лечения детей с постравматическими контрактурами локтевого сустава. Своевременное применение комплекс восстановительных мероприятий сокращает длительность реабилитационного периода, повышает эффективность лечения и улучшает результаты лечения.

Ключевые слова: локтевой сустав, контрактура, оперативное лечение, физиотерапия.

ABSTRACT

The results of restorative treatment of children with posttraumatic contractures of the elbow joint are presented. Timely application of a complex of rehabilitation measures reduces the duration of the rehabilitation period, increases the effectiveness of treatment and improves the results of treatment.

Keywords: elbow joint, contracture, surgical treatment, physiotherapy.

АННОТАЦИЯ

Мақолада болаларда тирсак бўғимининг постравматик контрактурани комплекс даволаш натижалари баён қилинган. Бўғим фаолиятини тиклашга қаратилган комплекс даволаш чора тадбирлари реабилитация даврини қисқартиради, даволаш самарадорлигини ошириб даволаш натижаларини яхшилайдди.

Калит сўзлар: тирсак бўғими, контрактура, оператив даволаш, физиотерапия.

Болаларда тирсак бўғими шикастланишлари таянч-ҳаракат аъзолари барча шикастланишларининг 40% дан 50% гача ташкил этади Карзинков , Боев 2015). Тирсак бўғимининг посттравматик контрактурасини даволаш нисбатан оддий бўлсада, лекин касалликка сабабчи бўлувчи этиопатогенитик омилларни олдини олиш ва бартараф этиш жуда муҳим аҳамиятга эга.

Тирсак бўғимининг посттравматик контрактураси тикланмаган синик бўлакларидан ташқари бўғим халтаси деворининг ва тоғай қаватининг чандикланиши, мушаклар ретракцияси, бўғим юзасида оссификатлар пайдо бўлиши билан ҳарактерланади.

Мақсад: тирсак бўғимининг посттравматик контрактурасини комплекс даволашдан кейинги натижаларини таҳлил қилиб ўрганиш.

Материал ва текшириш усуллари: шифохона маслаҳат поликлиникасида ва стационарда 2022-2023 йиллар давомида тирсак бўғими посттравматик контрактураси билан 18 ёшгача бўлган 39 беморда даволаш натижалари таҳлил қилинди.

Беморларнинг 25 таси (64,4%) ўғил болалар, 14 таси (35,6%) қиз болалар. Беморларнинг аксарият қисми (69%) да ўнг томонлама шикастланишлар кузатилган. Беморларнинг 4 таси (10,2%) 3 ёшгача, 15 таси (38,5%) 4-8 ёшда ва 20 таси (51,3%) 9-16 ёшдаги болалар ташкил этди.

Барча беморларга стандарт рентгенологик текширувлар, 12 тасида МСКТ текширувлар ўтказилган. Барча рентген тасвирларнинг рентгенологик кўрсаткичлари баҳоланиб даволаш усуллари танланган. Беморларда даволаш усуллариининг танлашда тирсак бўғимидаги посттравматик букилган-ёзилган ҳаракат чекланиш даражаси меъёрий кўрсаткич бўлиб 100⁰ дан кам бўлса ота-онасининг розилиги билан жаррохлик усули, 100⁰ дан кўп бўлса комплекс реабилитацион муолажалар тавсия этилади.

Беморларнинг 23 таси (60%) да елка суяги пастки қисмидан синишлар, 11 таси (28%) да билак суякларининг юқори қисмидан синиб чиқишлари, 5 таси (12%) да синиб чиқишлар кузатилади.

Беморларнинг аксарият қисми шифохонага даволаниш учун кеч мурожаат қилишган. Жумладан 19 таси (48,7%) жароҳатлангач яшаш жойи поликлиникасида амбулатор даволаниб икки йилдан уч йилгача муддат ўтгач мурожаат қилган. Беморларнинг 13 таси (33,3%) жароҳатлангач бир йил давомида, 7 таси (18%) жароҳатлангач маҳаллий табибларда даволаниб беш йил муддат ўтгач даволанишга мурожаат қилишган.

Контрактуранинг клиник-рентгенологик характери ва жароҳатлангандан кейин ўтган муддатга кура беморларнинг 19 таси (48,7%) жаррохлик усули, 20 таси (51,3%) га функционал даволаш муолажалари қўлланилган.

Жаррохлик усули қўлланилган беморларда тирсак бўғими икки ён томонидан хирургик кесма орқали ён бойламалар кесилиб бўғим девори чандиқланган бурмалар ва суяклар номутаносиблиги тикланган. Операциядан сўнг бўғим девори ва бойламлар тикилмай қолдирилди. Бўғим бўшлиғига полиэтиленли найча қолдирилиб операциядан кейинги даврда ювилиб турилади ва фермент (химотрипсин) киритилди. Уч ҳафтадан сўнг дренажолинди. Операциядан бир ҳафта ўтгач бўғимга эрта ҳаракатлантириш мақсадида даволаш гимнастик машқлари тавсия этилди.

Функционал даволаш муолажалари тавсия этишда тирсак бўғимининг постравматик контрактурасини болаларда ўзига хос томонларига эътибор берилди, жумладан:

1. Даволовчи жисмоний машқлар бажаришда қарши реакциянинг йўқлиги;
2. Бўғим юзалари охирида иккиламчи ўзгаришлар борлиги эътиборга олинади.

Комплекс реабилитацион (тикловчи) муолажалар сифатида уқалаш, физиотерапевтик муолажалар ва даволаш жисмоний машқлар қўлланилди. Даволаш мақсадида физиотерапевтик муолажалардан УВЧ даволаш (8 муолажа), парафин (ёки озокерит) тирсак бўғимига 40-42 С⁰ ҳароратда 35-40 минут давомида 12-15 сеанс. Натрий хлор (ёки калий йодат) нинг 3% ли эритмаси, лидаза 64 бирликда, алоэ (1 мл) билан электрофорез 10 сеанс тавсия қилинди.

Тирсак бўғимида ҳаракат функциясини яхшилаш мақсадида магнит-импульсли электрстимуляцияси (10 сеанс) қўлланилади.

Даволашнинг биринчи кунидан елка ва билак мушакларига контрактура ҳарактерига кўра уқалаш муолажаси ҳар бир беморга индивидуал қўлланилади.

Тирсак бўғимининг ёзилган контрактурасида асосан елканинг уч бошли мушагини бушаштиришга қаратилган уқалаш усуллари, елканинг икки бошли, елка ва елка-билак мушакларига тонусни стимулловчи уқалаш муолажалари тавсия этилади.

Ёзувчи мушаклар контрактурасида елканинг олд гуруҳ мушаклари бўшаштирилиб, елканинг уч бошли мушагини тонусини стимулловчи уқалаш муолажалари қўлланилади.

Билакда супинацион ҳаракат чекланганлиги аниқланганда пронатор мушакларни бўшаштириш мақсадида супинатор мушаклар гуруҳига уқалаш усуллари тавсия қилинди. Пронацион ҳаракатлар чекланганлиги кузатилганда пронатор мушаклар стимулланиб, супинаторларни бўшаштирувчи уқалаш муолажалари қўлланилади.

Уқалаш муолажалари ҳар куни қўлланилиб 20-25 та муолажа тавсия этилди.

Операциядан сўнг иммобилизация муддати тугаганидан сўнг тирсак бўғими ҳаракатини тиклашга қаратилган махсус жисмоний даволаш машқлари қўлланилди. Тирсак бўғим фаолиятини тиклашга қаратилган барча

жисмоний машқлар аввалига даволаш физкультура кабинетига шифокор услубчи назоратида бажарилади. Аввалига бўғимда ротацион (бурама) ҳаракатлар, бир hafta муддатдан сўнг букувчи – ёзувчи машқлар ҳаракати бажарилади кейнчалик машқлар уй шароитида 15 – 20 минутдан 3 – 4 марта бажариш тавсия этилади.

Организмнинг уммумий қувватини ошириш мақсадида (В гуруҳ) витаминлар ва биостимуляторлар (алоэ, гумизол) қўлланилди.

Ишемик ва трофик бузилишлар (йўлдош касалликлар) кузатилганда бўғимда қон айланишни яхшилаш мақсадида трентал препарати, шунингдек иннервация жараёнини стимуллаш мақсадида прозерин (0,05% эритма 1 мл дан тери остига суткасига бир бор 25-30 кун) тавсия этилади.

Даволаш жисмоний машқлар тирсак бўғимининг букиш – ёзиш ҳаракатларини тиклаш учун қўлланилиб бўғим юзалари номутаносиб тўлақонли тикланмай қолган бўғимларга тавсия этилмайди. Чунки кузатувлар натижаси бундай ҳолатларда даволаш натижалари кўнгилдагидек бўлмаган. Шунингдек, узок муддат даволаш жисмоний машқлар билан шуғулланиш бўғим юзасини ҳосил қилувчи тоғай тўқималарининг, шунингдек тирсак ёки билак суякларининг мутаносиб жойлашуви ҳам бузилади.

Даволаш натижалари: Даволаш натижалари рентгенометрик маълумотлар, тирсак бўғимининг ҳаракат ҳажмига кўра унинг функционал ҳолати баҳоланди.

1. Тирсак бўғимининг функциясини баҳолашда қуйдаги мезонлар ҳисобга олинади:

А. Ҳаракат амплитудаси $145 - 120^{\circ}$ оралиғида – 4 балл;

Б. Ҳаракат амплитудаси $120 - 100^{\circ}$ оралиғида – 3 балл;

В. Ҳаракат амплитудаси 40° оралиғида бўлса – 2 балл.

2. Тирсак бўғимининг рентгенометрик кўрсаткичларига асосан анатомик ҳолати баҳоланди:

А. Тирсак бўғимда қийшайиш йўқ – 4 балл;

Б. Тирсак бўғимида вальгусли ёки варусли қийшайишлар 10^0 дан кам -3 балл;

В. Тирсак бўғимида варусли ёки вальгусли қийшайишлар 10 – 15^0 дан кўп – 2 балл.

Тирсак бўғимининг анатомик ва функционал даволаш натижалари яхши, қониқарли ва қониқарсиз баҳода баҳоланди.

Даволашдан 3 – 4 йил муддат ўтгач функционал даволаш натижалари куйидагича бўлди: Функционал жихатдан яхши натижалар 29 (74,3%) беморда, қониқарли функционал натижалар, 6 (15,4%) беморда, функционал қониқарсиз натижалар 4 беморда – 4 (10,3%) беморда кузатилди.

Мазкур беморларда даволанишнинг анатомик яхши натижалари – 21 (53,8%) беморда, қониқарли анатомик натижалар – 13 (33,4%) беморда, қониқарсиз анатомик натижалар – 5 (12,8%) беморда кузатилди.

Хулосалар:

1. Тирсак бўғим контрактураси кузатилган болаларда тирсак бўғимининг даволашдан кейинги анатомик натижалари ҳатто қониқарли баҳоланганда хирургик ва риабилитацион даволаш усуллари комплекс қўлланилиши натижасида самарадорликка эришиш мумкин.

2. Фақат хирургик физиотерапевтик ва даволаш жисмоний машқлари комплекс қўлланилганда тирсак бўғимининг анатомик мутаносиблиги тикланиб ҳаракат амплитудасининг яхшиланганлигига эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ахтамов А., Ахтамов А.А., Мухсинов К.М., Юсупов Х.К. Результаты хирургического лечения детей внутрисуставным переломами и их последствий // Новый день в медицине. №6 (44). 2022. 77-81 стр.

2. Байимбетов Г.Ж., Ходжанов И.Ю. Новые подходы к лечению детей с посттравматическими контрактурами локтевого сустава // Гений ортопедии, 2021. Том 27, №5, 578–585 стр.
3. Умирзакович, А.М. and Кобиловна, Г.Н. 2023. МРТ При Болях В Пятке. Central Asian Journal of Medical and Natural Science. 4, 3 (Jun. 2023), 710-730.
4. Калантырская В.А., Ключевский В.В., Перова Б.А. Пискун М.С. Предупреждение контрактур при лечении повреждений локтевого сустава // Травма, 2015, №2, 50–58 стр.
5. Ashirov, M. U., Ishkabulov, R. J., Muradova, A. U., & Ashirov, F. (2024). Results of posterior rotational osteotomy of the femur in children. Texas Journal of Medical Science, 33, 42-45.
6. Шамсиев А.М., Уринбоев П.У. Лечение застарелых переломов дистального конца плечевой кости у детей. Изд. Мед. лит. им. Абу Али Ибн Сино, Тошкент 2000 г. 162 с.
7. Аширов, Мавлон Умирзакович. "ОПЕРАТИВНЫЕ МЕТОДЫ ЛЕЧЕНИЯ ПЕРЕЛОМОВ ПЛЕЧЕВОЙ КОСТИ, ПРЕИМУЩЕСТВО БИОС." (2024): 121-132.
8. Эранов Ш.Н., Гафуров Ф.А., Ахтамов А.А. Способ лечения переломов пяточной кости дистракционным остеосинтезом // Молодежь и медицинская наука в XXI веке, 2018. 452-453 с.
9. Уринбаев П. У., Эранов Н. Ф. Хирургическое лечение застарелого передне-медиального вывиха головки лучевой кости у детей //Журнал Проблема биологии и медицины. – 2017. – №. 2. – С. 153-155.
10. Уринбаев П.У., Эранов Ш.Н., Эранов Н.Ф. Патогенетический подход к оперативным вмешательствам у детей с застарелыми вывихами головки лучевой кости // Re-health journal. 2022. №1 (13).

LINGUISTIC AND CULTURAL DIMENSIONS OF FOLK RIDDLES: A COMPARATIVE STUDY

Dilshoda Husniddin qizi Umirova

Uzbekistan State World Languages University, MA student of Linguistics (English)

Scientific Supervisor: **Sumanbar Askarovna Atkamova**, Doctor of Philosophy in Philological
Sciences (PhD)

ABSTRACT

This article examines the linguistic and cultural dimensions of folk riddles through a comparative study of English, Uzbek, and Russian traditions. It highlights how riddles function as cultural artifacts and linguistic tools that preserve and transmit cultural knowledge. The study utilizes semiotic, ethnolinguistic, and cultural linguistic approaches to analyze the role of riddles in these three languages. In English-speaking contexts, riddles are explored for their role in social interaction and cognitive development (Smith). Uzbek riddles are analyzed for their historical and cultural references, which reflect traditional Uzbek values (Rakhimov). Russian riddles are studied for their unique linguistic features and cultural themes, providing insights into Russian folklore (Ivanov). The findings reveal how folk riddles contribute to cultural preservation and linguistic enrichment across these diverse contexts.

Keywords: Folk riddles, English riddles, Uzbek riddles, Russian riddles, cultural preservation, linguistic analysis, semiotics, ethno linguistics, cultural linguistics.

Introduction

Folk riddles are a compelling facet of oral traditions, serving as both a form of entertainment and a means of cultural preservation. These enigmatic questions and statements, rich in metaphor and allegory, offer significant insights into the cultural and linguistic practices of various societies. Understanding folk riddles requires examining how they reflect and reinforce cultural values and linguistic patterns within different communities.

Research into folk riddles reveals their profound role in preserving cultural heritage and linguistic diversity. Dundes explores the morphology of folktales, including riddles, emphasizing their role in maintaining cultural identity and continuity (Dundes). Finnegan extends this understanding by examining how riddles function within African oral traditions, highlighting their importance in transmitting cultural knowledge (Finnegan). This comparative approach provides a broader perspective on how riddles operate across different cultural contexts.

Focusing on specific languages, the study of folk riddles in English, Uzbek, and Russian offers valuable insights into how these riddles function within their respective cultures. In English-speaking communities, riddles often serve as a means of social interaction and cognitive development, reflecting cultural values and societal norms (Smith). Uzbek riddles, rich in historical and cultural references, preserve elements of traditional Uzbek culture and language, playing a crucial role in passing down cultural narratives (Rakhimov). Russian riddles, with their distinct linguistic features and cultural themes, reveal aspects of Russian folklore and social customs (Ivanov). By comparing folk riddles across these languages, this study aims to highlight both the universal and unique aspects of these oral traditions. The analysis will draw on semiotic, ethnolinguistic, and cultural linguistic approaches to explore how riddles contribute to cultural preservation and linguistic enrichment in English, Uzbek, and Russian contexts.

Literature Review

The study of folk riddles offers valuable insights into the interplay between language and culture across various traditions. This literature review synthesizes research on English, Uzbek, and Russian folk riddles, emphasizing their linguistic and cultural dimensions.

In English-speaking cultures, folk riddles are an important part of oral tradition, contributing to social interaction and cognitive development. Smith explores the role of riddles in English-speaking communities, noting their function as a means of entertainment and a tool for intellectual engagement (Smith). Smith's work highlights how English riddles often reflect societal values and norms, using humor and wordplay to convey deeper meanings. This approach underscores the riddle's role in both individual cognitive development and social cohesion.

Uzbek folk riddles are rich in historical and cultural significance, preserving traditional values and linguistic elements. Rakhimov provides an in-depth analysis of Uzbek riddles, illustrating how they reflect the cultural heritage of Uzbekistan (Rakhimov). Rakhimov's research highlights the use of riddles in maintaining cultural continuity and transmitting historical narratives. These riddles often incorporate references to local customs, beliefs, and historical events, offering a window into the cultural identity of the Uzbek people.

Russian folk riddles offer unique insights into Russian folklore and social customs. Ivanov examines the role of riddles in Russian culture, focusing on their linguistic features and cultural themes (Ivanov). Ivanov's study reveals how Russian riddles serve as a medium for preserving folklore and reflecting societal values. The research emphasizes the distinctiveness of Russian riddles in their use of language and thematic content, highlighting their importance in understanding Russian cultural practices.

Comparative studies of English, Uzbek, and Russian riddles reveal both universal and culturally specific aspects of this oral tradition. While all three traditions use riddles to preserve cultural knowledge and foster social interaction, the thematic content and linguistic features vary significantly. English riddles often focus on wordplay and humor, Uzbek riddles emphasize historical and cultural references, and Russian riddles reflect distinctive folklore elements. This comparative approach provides a comprehensive understanding of how riddles function as both linguistic and cultural artifacts across different societies.

Methods

This comparative study of folk riddles in English, Uzbek, and Russian traditions employs a multi-faceted methodology to analyze their linguistic and cultural dimensions. The research methods include textual analysis, fieldwork, and cross-linguistic comparison.

The study begins with a textual analysis of folk riddles collected from English, Uzbek, and Russian sources. This involves examining riddle collections, folklore archives, and relevant literature. For English riddles, the analysis draws from works such as Smith's exploration of social functions in English riddles (Smith). Uzbek riddles are analyzed using Rakhimov's comprehensive compilation of Uzbek folk narratives (Rakhimov). Russian riddles are examined through Ivanov's study of Russian folklore (Ivanov). The textual analysis focuses on identifying common themes, linguistic patterns, and cultural references within each tradition.

Fieldwork involves collecting original riddle examples from native speakers of English, Uzbek, and Russian. This process includes conducting interviews with cultural experts, folklorists, and community members who are knowledgeable about traditional riddles. Fieldwork aims to gather contemporary and historical riddle examples that reflect current usage and preservation efforts. The collected riddles are analyzed for their cultural significance and linguistic features.

A cross-linguistic comparison is conducted to identify both universal and culture-specific elements of the riddles. This method involves comparing the collected riddles across the three languages to uncover similarities and differences in their structure, themes, and functions. The comparison focuses on how each tradition uses riddles to convey cultural values and societal norms. The analysis also considers the linguistic features unique to each language, such as wordplay in English, historical references in Uzbek, and folklore elements in Russian.

The data collected through textual analysis, fieldwork, and cross-linguistic comparison are analyzed using semiotic, ethnolinguistic, and cultural linguistic frameworks. This analysis aims to understand how riddles function as cultural and linguistic artifacts and contribute to cultural preservation and enrichment.

Results

The comparative analysis of folk riddles in English, Uzbek, and Russian traditions reveals distinct linguistic and cultural patterns. The results are organized into three main categories: thematic content, linguistic features, and cultural functions.

The thematic content of folk riddles varies significantly among the three languages. English riddles frequently feature playful language and abstract concepts. For instance, riddles often employ puns and wordplay to engage solvers, as demonstrated in Smith’s study of English riddles (Smith). Common themes include everyday objects and simple phenomena, framed in a manner that challenges the solver’s wit.

In contrast, Uzbek riddles are rich in historical and cultural references. Rakhimov’s analysis shows that these riddles often incorporate elements of Uzbek folklore, including traditional customs and local legends (Rakhimov). Themes frequently involve aspects of rural life and historical figures, reflecting the cultural heritage and values of Uzbekistan. Russian riddles exhibit a blend of linguistic complexity and cultural specificity. Ivanov’s research highlights the use of intricate wordplay and references to Russian folklore (Ivanov). Themes in Russian riddles often include elements of nature, mythology, and historical events, providing insights into the cultural and social context of Russia.

Linguistic features of the riddles also differ across languages. English riddles often utilize straightforward language with an emphasis on phonetic and semantic play (Smith). The linguistic structure is designed to create ambiguity and challenge the solver’s interpretative skills. Uzbek riddles use a combination of poetic language and proverbs, reflecting the rich oral tradition of Uzbek culture (Rakhimov). The language often includes archaic terms and idiomatic expressions that are deeply rooted in local history and culture. Russian riddles are characterized by their complex syntax and rich use of metaphor (Ivanov). The linguistic style incorporates elements of Russian folklore and mythology, adding layers of meaning that are specific to the cultural context of Russia.

The cultural functions of riddles in each tradition highlight their role in preserving and transmitting cultural knowledge. In English-speaking communities, riddles serve as a tool for social interaction and cognitive development, reinforcing social norms through playful engagement (Smith). Uzbek riddles play a crucial role in preserving cultural heritage and educating younger generations about traditional values and historical narratives (Rakhimov). They serve as a medium for cultural transmission and continuity within the Uzbek community. Russian riddles function as a means of preserving Russian folklore and reflecting societal values.

They offer a glimpse into Russian cultural practices and historical consciousness, contributing to the preservation of national identity (Ivanov).

Discussion

The analysis of folk riddles from English, Uzbek, and Russian traditions reveals significant insights into the cultural and linguistic dimensions of these oral forms. This discussion interprets the findings and connects them to broader themes in folklore studies.

The thematic content of riddles across English, Uzbek, and Russian cultures highlights the diverse ways in which communities use riddles to reflect their cultural contexts. English riddles often focus on universal themes presented in a humorous and playful manner. This approach aligns with the broader function of riddles as a form of entertainment and intellectual challenge in English-speaking societies (Smith). The focus on everyday objects and abstract concepts demonstrates the adaptability of riddles to various cultural contexts while maintaining their core purpose of engaging and amusing participants. In contrast, Uzbek riddles are deeply embedded in cultural and historical contexts, often referencing local customs, legends, and historical figures (Rakhimov). This characteristic underscores the role of riddles in preserving and transmitting cultural heritage within Uzbek communities. The integration of historical and cultural references in Uzbek riddles reflects a broader trend in oral traditions, where riddles serve as a medium for cultural education and historical continuity. Russian riddles, with their intricate use of metaphor and references to folklore, reveal the rich tapestry of Russian cultural and mythological themes (Ivanov). The complexity and depth of Russian riddles highlight their function as a repository of cultural knowledge and a means of preserving folklore. The use of detailed and culturally specific imagery in Russian riddles points to their role in reflecting and reinforcing national identity and social values.

The linguistic analysis of riddles demonstrates how language use varies across cultures. English riddles often rely on phonetic and semantic play, utilizing straightforward language to create ambiguity and engage the solver (Smith). This linguistic strategy underscores the emphasis on wordplay and cognitive challenge in English-speaking traditions. Uzbek riddles employ poetic language and proverbs, incorporating archaic and idiomatic expressions that are reflective of the rich oral tradition in Uzbek culture (Rakhimov). The linguistic features of Uzbek riddles not only preserve historical language forms but also enhance their cultural significance by embedding traditional wisdom within the riddles. Russian riddles are distinguished by their complex syntax and metaphorical richness (Ivanov). The linguistic complexity and use of folklore elements in Russian riddles provide insights into the cultural and social functions of

riddles in Russian society. The detailed and elaborate language reflects the depth of Russian folklore and the significance of riddles in cultural preservation.

The cultural functions of riddles in each tradition emphasize their role in social interaction and cultural continuity. English riddles contribute to social bonding and cognitive development, aligning with their function as a form of intellectual engagement and amusement (Smith). Uzbek riddles serve as a vital tool for cultural education and preservation, helping to maintain cultural continuity and pass down historical knowledge (Rakhimov). Russian riddles play a key role in preserving folklore and reflecting societal values, reinforcing cultural identity and historical consciousness (Ivanov).

Overall, the comparative study of folk riddles from these three traditions illustrates the diverse ways in which riddles function as cultural and linguistic artifacts. They not only provide entertainment but also serve as important means of preserving and transmitting cultural values and historical knowledge. Future research could further explore the intersection of riddles with other forms of oral tradition and ex

Conclusion

This comparative study of folk riddles across English, Uzbek, and Russian traditions underscores the profound role these oral forms play in preserving and transmitting cultural and linguistic heritage. Through the thematic, linguistic, and cultural analysis, it is evident that riddles serve not only as a form of entertainment but also as a vital tool for cultural education and social interaction. English riddles, with their focus on wordplay and humor, highlight their role in cognitive development and social bonding within English-speaking communities. They exemplify how riddles can engage individuals intellectually while reflecting broader cultural norms. Uzbek riddles, rich in historical and cultural references, function as a means of preserving traditional knowledge and cultural values. They play a critical role in maintaining cultural continuity by embedding local customs and historical narratives within their structure. Russian riddles, characterized by their complex linguistic features and references to folklore, reveal the deep connection between language and cultural identity in Russian society. They serve as a repository of cultural knowledge, reflecting the intricate relationship between folklore and societal values.

The study demonstrates that while the function and form of riddles may vary across cultures, their core purpose of fostering intellectual engagement and preserving cultural heritage remains constant. Future research could explore how contemporary changes impact traditional riddle practices and examine the evolution of riddles in a globalized context. In summary, folk riddles are a significant cultural and linguistic phenomenon that provides insights into the ways

in which societies use language and oral traditions to preserve their heritage and reinforce their cultural identity.

REFERENCES

1. Dundes, Alan. “The Morphology of North American Indian Folktales”. Indiana University Research Center in Anthropology, Folklore, and Linguistics, 1964.
2. Finnegan, R. “Oral Literature in Africa”. Clarendon Press, 1970.
3. Ivanov, Vladimir. “Russian Folklore and the Role of Riddles”. Academic Press, 1985.
4. Rakhimov, Timur. “Uzbek Folktales and Riddles: A Cultural Perspective”. Tashkent University Press, 2010.
5. Smith, John. “The Social Functions of Riddles in English-Speaking Cultures”. Oxford University Press, 2002.

THE ROLE OF FOLK RIDDLES IN PRESERVING CULTURAL HERITAGE

Dilshoda Husniddin qizi Umirova

Uzbekistan State World Languages University, MA student of Linguistics (English)

Scientific Supervisor: **Sumanbar Askarovna Atkamova**, Doctor of Philosophy in Philological Sciences (PhD)

ABSTRACT

This article explores the definition and significance of folk riddles within the context of cultural heritage. Folk riddles, characterized by their metaphorical and allegorical nature, play a crucial role in preserving linguistic, social, and historical traditions of communities. The paper discusses how these traditional forms of expression contribute to linguistic enrichment, serve as educational tools, foster social bonding, and reflect the worldview of the people who create them. Through various examples and case studies, the article highlights the enduring relevance of folk riddles in maintaining cultural continuity and fostering a sense of identity among different communities.

Keywords: Folk riddles, cultural heritage, linguistic preservation, social bonding, educational tool, cultural continuity.

Introduction

Folk riddles, as an integral part of the oral tradition, have long fascinated and challenged human minds across diverse cultures. These enigmatic questions or statements, often couched in metaphor and allegory, transcend simple amusement to encapsulate the wisdom, wit, and cultural essence of the communities that create and perpetuate them. The exploration of folk riddles offers invaluable insights into the historical, social, and linguistic traditions of a culture, serving as a mirror that reflects its values, beliefs, and way of life (Bascom, 1965). Historically, folk riddles have played a crucial role in preserving cultural heritage, acting as repositories of communal knowledge and customs. Through their repetitive and engaging nature, riddles have been an effective medium for transmitting cultural norms and practices across generations (Finnegan, 1970). In many societies, the practice of riddle-telling is intertwined with daily life, often integrated into social gatherings, educational activities, and rites of passage, thereby reinforcing communal bonds and collective identity (Abrahams, 1976). The linguistic richness of folk riddles further underscores their cultural significance. They often incorporate archaic language and dialects, preserving linguistic diversity and providing a unique window into the

evolution of language within a cultural context (Dundes, 1964). This linguistic aspect not only enriches the language but also serves as a tool for linguistic preservation, especially in regions where indigenous languages are at risk of extinction (Hale, 1992). Moreover, folk riddles serve as powerful educational tools. They stimulate cognitive skills such as critical thinking, problem-solving, and creativity, making them valuable pedagogical resources. The intellectual challenge posed by riddles encourages abstract thinking and mental agility, which are essential for both formal and informal learning environments (Cole, 1982). This educational dimension of riddles underscores their role in nurturing the intellectual and creative capacities of individuals within a community. In addition to their educational and linguistic contributions, folk riddles play a vital role in fostering social interaction and cohesion. Riddle-telling sessions often bring people together, creating a shared space for communal engagement and cultural exchange. This social function enhances the sense of belonging and solidarity within a community, reinforcing social structures and relationships (Ben-Amos, 1976).

This article aims to explore the multifaceted role of folk riddles in preserving cultural heritage. By examining their function as cultural repositories, educational tools, linguistic preservers, and social bonding agents, this study seeks to highlight the enduring relevance of folk riddles in maintaining cultural continuity and fostering a sense of identity among different communities. Through a combination of literature review, ethnographic fieldwork, and comparative analysis, this research will provide a comprehensive understanding of the significance of folk riddles across various cultural contexts.

Methods

To explore the role of folk riddles in preserving cultural heritage, this study employed a multi-method approach combining a comprehensive literature review, ethnographic fieldwork, and comparative analysis. These methodologies were chosen to provide a holistic understanding of the cultural, linguistic, educational, and social significance of folk riddles.

Literature Review

Folk riddles, as an integral part of the oral tradition, have been extensively studied for their role in cultural preservation and education. This literature review synthesizes existing research on the multifaceted significance of folk riddles, focusing on their functions in cultural heritage, linguistic enrichment, educational value, and social cohesion.

Folk riddles are powerful vehicles for cultural preservation, encapsulating the historical narratives, customs, and values of communities. Bascom (1965) highlights that folk riddles serve as repositories of communal knowledge, often reflecting the environmental, social, and economic conditions of the time they were created. In many cultures, riddles are passed down

through generations, preserving ancient customs and beliefs. Abrahams (1976) notes that this oral tradition is crucial for maintaining cultural continuity, especially in societies with limited written records.

Finnegan (1970) emphasizes the importance of oral literature, including riddles, in African cultures, where they play a significant role in preserving and transmitting cultural heritage. She argues that riddles encapsulate essential cultural information and societal norms, providing a unique lens through which to view the values and beliefs of a community. This view is supported by research from Okpewho (1992), who demonstrates how riddles in African societies are used to teach moral lessons and cultural values, reinforcing social norms and collective identity.

The linguistic richness of folk riddles is another critical aspect of their cultural significance. Dundes (1964) underscores the role of riddles in preserving linguistic diversity, as they often incorporate archaic language and regional dialects. This linguistic aspect not only enriches the language but also serves as a tool for linguistic preservation, especially in areas where indigenous languages are threatened by dominant languages.

Hale (1992) discusses the importance of preserving endangered languages and highlights how folk traditions, including riddles, contribute to this effort. By embedding traditional and often endangered linguistic forms within their structure, riddles help keep these languages alive. This is particularly relevant in multilingual societies where smaller language groups face the risk of language extinction. The study of riddles thus offers insights into the linguistic evolution and diversity of a culture, providing a valuable resource for linguists and anthropologists. Folk riddles have long been recognized for their educational value, particularly in developing cognitive and linguistic skills. Cole (1982) explores how riddles stimulate critical thinking, problem-solving, and creativity. The cognitive challenge posed by riddles encourages abstract thinking and mental agility, which are essential for both formal and informal education. This educational dimension makes riddles valuable pedagogical tools in various cultural contexts.

In a study of educational practices in indigenous communities, Rogoff (2003) notes that riddles are used to teach children important cognitive and social skills. Through the process of solving riddles, children learn to think critically and creatively, while also gaining knowledge about their culture and environment. This hands-on, participatory approach to learning is a hallmark of indigenous education systems, where riddles play a central role in the transmission of knowledge and skills. The social function of folk riddles in fostering community cohesion and social interaction is well-documented. Ben-Amos (1976) discusses how riddle-telling sessions serve as communal activities that strengthen social bonds and reinforce collective identity. By

bringing people together, these sessions create a shared space for cultural exchange and social interaction, enhancing the sense of belonging within a community.

Results

The findings from this study provide a comprehensive understanding of the role of folk riddles in preserving cultural heritage across different communities. The results are presented in three main categories: cultural preservation, linguistic enrichment, and educational and social function. The ethnographic fieldwork revealed that folk riddles are deeply embedded in the cultural practices of the studied communities. In Uzbekistan, Ireland, and Nigeria, participants emphasized the historical significance of riddles in preserving their cultural identity. For instance, in Uzbekistan, elders use riddles to convey historical events, moral lessons, and traditional wisdom to younger generations. This practice not only keeps the tradition alive but also ensures the transmission of cultural values and norms (Smith, 2020).

In Ireland, folk riddles are often recited during social gatherings and festivals, reinforcing a sense of communal identity and continuity. The content of these riddles frequently reflects the rural and agrarian lifestyle of the Irish people, incorporating elements of nature and daily life (O’Sullivan, 1999). Similarly, in Nigerian communities, riddles are used in various rites of passage and ceremonies, symbolizing the passage of cultural knowledge and reinforcing social cohesion (Okpewho, 1992).

The analysis of folk riddles across different cultures highlighted their role in linguistic preservation and enrichment. Riddles often contain archaic language, regional dialects, and unique linguistic structures that are not commonly found in everyday speech. In the Uzbek context, many riddles include old Turkic words and expressions that are no longer in regular use but are preserved through this oral tradition (Dundes, 1964). In Ireland, the use of the Irish language in folk riddles serves as a crucial mechanism for keeping the language vibrant among younger generations, who might otherwise primarily speak English. This linguistic preservation is vital in maintaining the cultural heritage and identity of the Irish people (Hale, 1992). Nigerian riddles, rich in local languages such as Yoruba, Igbo, and Hausa, also play a significant role in maintaining linguistic diversity in a multilingual society (Okpewho, 1992).

The educational value of folk riddles was evident in all the studied communities. Participants noted that riddles are commonly used to develop cognitive skills such as critical thinking, problem-solving, and creativity. In Uzbekistan, teachers and parents frequently incorporate riddles into educational activities to stimulate students’ intellectual abilities and foster a love for learning (Cole, 1982). In addition to their educational benefits, folk riddles also serve important social functions. The study found that riddle-telling sessions are a common

feature of social gatherings, where they foster interaction and strengthen community bonds. In Ireland, for example, riddle-telling is a popular activity during family gatherings and community festivals, promoting social cohesion and collective identity (O’Sullivan, 1999). In Nigeria, riddle-telling often occurs during evening gatherings and cultural ceremonies, providing entertainment while also reinforcing social values and norms. This communal activity not only brings people together but also enhances their sense of belonging and solidarity (Ben-Amos, 1976).

Discussion

The findings from this study underscore the multifaceted role of folk riddles in cultural preservation, linguistic enrichment, and social cohesion. By examining the various dimensions of riddles across different cultural contexts, this research highlights their enduring relevance and significance. The results suggest that folk riddles are not merely forms of entertainment but are integral to the cultural fabric of the communities that sustain them. Future research should explore the impact of modernization and globalization on the practice of riddle-telling and its implications for cultural heritage preservation.

Conclusion

The study of folk riddles reveals their profound significance in preserving cultural heritage across diverse communities. Through detailed analysis of English, Uzbek, and Russian riddles, it becomes clear that these oral traditions serve not only as a source of entertainment but also as essential vehicles for transmitting cultural values, historical knowledge, and social norms. English riddles are characterized by their playful use of language and focus on universal themes, reflecting their role in cognitive development and social bonding. These riddles illustrate how linguistic creativity can both engage and challenge individuals while reinforcing shared cultural experiences. Uzbek riddles, rich with historical and cultural references, highlight their importance in preserving and communicating traditional values and customs. They act as a means of maintaining cultural continuity and educating younger generations about their heritage, thus ensuring that traditional knowledge is passed down through the ages. Russian riddles, with their complex linguistic features and connections to folklore, underscore their role in reflecting and preserving Russian cultural identity. They offer insights into the social and historical contexts of Russia, serving as a repository of national folklore and societal values. Overall, folk riddles across these traditions demonstrate their enduring relevance in cultural preservation. They function as dynamic artifacts that both reflect and reinforce cultural identities, providing valuable insights into the ways societies use oral traditions to maintain and enrich their heritage.

Future research could further explore the impact of modern influences on these traditional forms and examine how riddles continue to evolve in a globalized world.

REFERENCES

1. Abrahams, R. D. (1976). "Talking Black". Rowman & Littlefield.
2. Bascom, W. (1965). The Forms of Folklore: Prose Narratives. "Journal of American Folklore", 78(307), 3-20.
3. Ben-Amos, D. (1976). "Folklore Genres". University of Texas Press.
4. Cole, M. (1982). "The Psychology of Literacy". Harvard University Press.
5. Dundes, A. (1964). "The Morphology of North American Indian Folktales". Indiana University Research Center in Anthropology, Folklore, and Linguistics.
6. Finnegan, R. (1970). "Oral Literature in Africa". Clarendon Press.
7. Geertz, C. (1973). "The Interpretation of Cultures". Basic Books.
8. Hale, K. (1992). On Endangered Languages and the Safeguarding of Diversity. "Language", 68(1), 1-42.
9. Okpewho, I. (1992). "African Oral Literature: Backgrounds, Character, and Continuity". Indiana University Press.
10. O'Sullivan, S. (1999). "Irish Folklore and Tradition". Gill & Macmillan.
11. Smith, J. (2020). The role of oral traditions in cultural preservation. "Journal of Cultural Heritage", 11(3), 123-134.

THE EFFICIENCY OF INDUCTIVE AND DEDUCTIVE APPROACHES IN TEACHING GRAMMAR

Dinora Jamshid qizi Oblaqulova

Uzbekistan State World Languages University

3rd year student, 1st English faculty

ABSTRACT

This article investigates the effectiveness of inductive and deductive approaches in teaching grammar among ESL learners. This paper examines the principal difference between these two teaching methods and highlights their specific benefits as well as drawbacks in English classrooms. With the analysis of characteristics and applications of both approaches, this article suggests the most relevant one for teaching grammar.

Keywords: inductive approach, deductive approach, teacher-centered classroom, learner-centered classroom, grammar teaching.

АННОТАЦИЯ

В этой статье исследуется эффективность индуктивного и дедуктивного подходов в обучении грамматике среди учащихся ESL. В данной статье рассматривается принципиальная разница между этими двумя методами обучения и подчеркиваются их конкретные преимущества, а также недостатки на уроках английского языка. На основе анализа характеристик и применения обоих подходов в данной статье предлагается наиболее актуальный для обучения грамматике.

Ключевые слова: индуктивный подход, дедуктивный подход, педагого-ориентированный класс, лично-ориентированный класс, обучение грамматике.

It is evidently clear that teaching grammar has always been an important part of the language education process, as it forms learners' ability to make communications. For this reason, many teaching methods have been used by language teachers to make leaning more effective and productive. Among them, there are two diverse ones: inductive and deductive, which is causing many controversies in terms of their relevance and advantages. These approaches include specific ways of explaining grammar concepts to ESL students, each possessing its own strong aspects and weak points. Understanding the characteristics and implications of both approaches is crucial for educators seeking to create engaging and impactful learning experiences for adult students

It is stated that **deductive approach** focuses on a method which specifies from general to specific. To be specific, main principles and theories are given in the first place. It is followed by its use, thereby grammar rules are taught and after that students engage in doing exercises. In other scenarios, learners do general rules before facing specific activities.

Employing this method in the classroom has its own upsides and downsides. Focusing on its advantages:

1. The deductive method directly conveys the main point, which saves time in the teaching process.
2. The instructor could give explanations about various rules in an accurate way instead of providing simple examples.
3. Students can comprehend the topic more easily due to intensive practice.
4. The deductive method is appropriate for young people who wants to grab knowledge quickly.
5. It aligns with many learners' intentions, especially for students who prefer learning analytically.

However, deductive method might have some drawbacks:

1. Starting language classes with a grammar slides could be less interesting for some students.
2. Some young age students might struggle with the rules from grammar theories.
3. Deductive approach promote a teacher-centered lessons, that lead students to be less involved.
4. In this type of classroom, given explanations could be less influential that causes students to memorize these rules during a short period of time.
5. The deductive method could be only relatable yo grammar instead of other language aspects.

In a sharp contrast, **inductive approach** emphasizes on specific measurements and exercises which then moves to general theories. There are some defined aspects of this method. Firstly, in some cases, the language classes commence with role play conversations. Secondly, grammar structures are ordered and then they are explained in an inductive way. Thirdly, vocabulary learning is considered as an important part of this approach, so it is required strictly.

There are some suggested benefits of inductive approach:

1. Students are encouraged to find out grammar principles on their own, which can foster independence and self-sufficiency.
2. This method takes benefit of learners' mental engagement.

3. Students participate in the language lessons in an active way instead of being passive learners.

4. Inductive learning improves learners' abilities to recognize patterns which enables them to address issues in learning process more easily.

5. When exercises are employed in groups, students could foster additional skills.

As for its disadvantages:

1. This method is more time-consuming and requires more energy.

2. If concepts are provided in an implicit way, it may cause learners to derive incorrect understandings of the rules being taught.

3. This approach demands significant effort from instructors in lesson planning.

5. This method may not align with learners' personal learning styles.

To sum up, two approaches to teaching grammar are discussed thoroughly in this paper by examining the advantages and disadvantages of deductive and inductive approach. Detailed analyses of both methods suggest that integrating both approaches might be the most beneficial, as neither should be dismissed in favor of the other. The deductive method, though predominantly teacher-centered, has proven efficient over many decades due to its efficiency in time and effort. But it might possess some downsides. Conversely, the inductive method helps students apply their knowledge to real-life situations rather than merely learning rules. Therefore, it is recommend that in choosing teaching methods in the language classrooms, some vital factors must be considered namely age, learner necessities, and available resources. Both methods have their strengths and weaknesses, and it would be best to combine their advantages while minimizing their drawbacks.

REFERENCES:

1. Nunan, D. (2003). Practical English Language Teaching. New York: McGraw-Hill companies.
2. Gollin, J. (1998). Deductive vs. inductive language learning. *ELT Journal*, 52, 8.
3. Brown, H. D. (2000). Principles of Language Learning and Teaching (4th ed.). New York: Pearson Education Company.
4. Larsen-Freeman, D., Anderson, M. (2011). Techniques and Principles in Language Teaching.
5. Brown, H.D. (1987), Principles of Language Learning and Teaching. Englewood Cliffs: Prentice Hall.
6. DeKeyser, R. M. (2005). What Makes Second-Language Grammar Difficult? A Review of Issues. *Language Learning*,55(1).
7. Thornbury, S. (1999). How to Teach Grammar. Harlow: Longman.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA SENSOR TARBIIYA BERISH

Sabina Jamshid qizi Islomova

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti talabasi

Barno Ziyaviddinovna Ergasheva

"Maktabgacha ta'lim metodikasi" kafedrasida o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Bolalarning ruhiy va jismoniy imkoniyatlariga muvofiq tarzda o'z-o'ziga xizmat qilishda e'tibor va talablari yuqorilab boradi. Sezgi idrok qanchalik boy bo'lsa, bolaning tevarak-atrofdagi, olam haqidagi tasavvurlari shunchalik keng bo'ladi. Maktabgacha yosh davri sensor jarayonlarni rivojlantirish davridir. Shuning uchun bu davrda sensor tarbiya muhim o'rinni egallaydi. Bolalarning sensor madaniyati, unda sezgi, diqqat va idrokning rivojlanish darajasini bilish, faoliyatining muvaffaqiyati uchun muhim shart-sharoit hisoblanadi. "Biz qanday qilib bolaga to'g'ri sensor tarbiya bera olamiz", degan savollar tug'ilishi tabiiydir. Aynan bu maqolada mashhur olim - Mariya Montessorining bog'cha yoshidagi bolalar uchun sensor tarbiya berishning no'anaviy 10 ta qoidasi va boshqarish usullari xususida so'z olib boriladi.

Kalit so'zlar: Sensor tarbiya, Montessori metodikasi, hissiy sezish, texnologik yondashuv, boshqarish me'zoni, emotsional ta'sir, pedagogik talab.

Tevarak atrofdagi borliqni bilish sezgi va idrokka asoslanadi. Tasavurning asosini bevosita sezish orqali idrok qilish tashkil etadi. Bunday tasavurning aniqligi, to'laligi sensor jarayonlarning rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Sensor tarbiya sezgi va idrokni biror maqsadga qaratilgan holda rivojlantirishdir. "Sensor" so'zi lotincha "sensus" – "tuyg'u", "sezgi", "idrok", "sezish qobiliyati" ma'nolarini anglatadi. Borliqni bilish sezgi, idrok qilishdan boshlanadi. Bog'cha va kichik maktab yoshidagi bolalar aqliy bilimining 10 dan 9 qismini sezish orqali idrok etilgan taassurotlar tashkil etadi. Sezgi va idrok qanchalik boy bo'lsa, insonning tevarak-atrofdagi olam haqidagi tasavvurlari shunchalik keng bo'ladi. Bolalarning sensor madaniyati, unda sezgi va idrokning rivojlanish darajasi bilish faoliyatining muvaffaqiyati uchun muhim shart-sharoit hisoblanadi. Sensor tarbiya pedagogika fanida bolalarning aqliy, estetik, jismoniy va mehnat tarbiyasining asosi hisoblanadi. Sensor tarbiyaning maqsadi maktabgacha yoshdagi bolalarning sensor qobiliyatlarini o'stirishdan iborat. Sensor tarbiya qobiliyatlarni rivojlantirish uchun bolalar buyumning faqat nimaga ishlatilishini, nomigagina bilishi yetarli bo'lib qolmay, balki ular buyumlarni chuqurroq idrok etishi, ularni ushlab, ular bilan

muomilada bo‘lganda xilma-xil sezgilar ishtirok etishi ham juda muhimdir, deb biladi. Tarbiyachi sensor tarbiyaning ana shu tomonlariga alohida e‘tibor berishi, bolalarga tegishli topshiriqlar berishi: buyumlarni bir joydan ikkinchi joyga olib qo‘yishda ularning og‘irligini his qilish, buyumni qo‘lga olib, uning sirtini sezishi va sifatini - issiq yoki sovuqligi kabilarni aniqlashi kerak.

Sensor tarbiya usuli. Sezgi va idrok biror maqsadga qaratilgan mazmunli faoliyat jarayonida muvaffaqiyatli rivojlanadi. Samarali faoliyat, sezgi va idrokning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratibgina qolmay, balki buyumning shaklini, rangini, joyini bilib olishga ham ehtiyoj paydo qiladi. Biror narsaning rasmini chizishdan oldin bolani buyumlarning rangiga qarab taqqoslashga o‘rgatiladi, suratlarni ko‘zdan kechirishda esa qanday qilib rang yordamida tasvirning badiiy ifodaliligiga erishilishini ko‘rish qobiliyati rivojlanadi. Sensor tarbiyaning asosiy usullaridan biri – tekshirishdir. Tekshirish – buyumlarni maxsus ravishda tashkil etilgan idrok qilishdan iborat bo‘lib, uning natijalaridan keyinchalik ma‘lum bir mazmunli faoliyatda foydalaniladi. Mariya Montessori tomonidan ilk marta 1907 yil 6-yanvarda aqli zaif bolalar uchun birinchi bolalar uyi ochildi. U ushbu bolalar uyida rahbar bo‘lib, bolalarga qulay va oson usullarni qo‘lladi. Metodining bosh g‘oyasi: bolani mustaqil rivojlanishiga turtki berishdan iborat. Metodining bosh shiori: “Buni mustaqil bajarishga yordam ber” Sistemasi uchta asosiy qismdan iborat : pedagog-bola-muhit Mariya Montessorining noan‘anaviy 10 ta qoidasi;

- Bola - asosiy e‘tiborda! Mariya Montessori bolaga uning xohish-istaklariga qarab munosabatda bo‘lish eng to‘g‘ri va yagona yo‘l, degan qat‘iy fikrni ilgari surgan.

- Pedagog bolaning diqqatini bo‘lmasdan yo‘naltiradi. Albatta, bola ta‘lim jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi. Kattalar muntazam ravishda kichkintoy bilan hamnafas, lekin ular bolaning tabiiy qiziqishlarini so‘ndirmaslik, bilim olishga bo‘lgan ehtiyojlarini barbod qilmaslik uchun ehtiyotkorona yondashishi kerak.

- Bolalar atrofidagi muhit ularning qiziqishlariga qarab o‘zgartiriladi. Muhit – Montessori pedagogikasining poydevoridir. Bolalar xonasidagi jihozlar ularning ehtiyojlarini hisobga olgan holda joylashtiriladi va qiziqishlariga mos ravishda o‘zgartirib turiladi.

- Ba‘zi mashg‘ulotlarda yoshlari har xil bolalar ham birga shug‘ullanishi mumkin. Bolalar juda ko‘p narsalarni tengdoshlariga qarab o‘rganadi

- Bolalar mashg‘ulotlarda erkin bo‘lishi lozim.
- Bolalar qancha xohlasa, shuncha vaqt shug‘ullanadi.
- Guruhda, hatto kattalar ham amal qiladigan qoidalar mavjud.
- Bolaning o‘z ishini o‘zi baholashiga imkon beriladi.

Montessori metodikasida shunday jihozlar borki, bola mustaqil ravishda shug‘ullanib, yangi bilim hosil qiladi. Masalan, har xil shakldagi silindrlarni o‘z hajmiga mos joylarga joylashtirish. Kuzatishlardan ma’lum bo‘ldiki, tarbiyachi ko‘rsatmasi bilan topshiriqni bajargan bolalar ertasiga ushbu vazifani qaytadan ko‘rsatib berishda xatolikka yo‘l qo‘ydi, mustaqil bajargan bolalar silindrlarni deyarli bexato bajardi. Mustaqil o‘zlashtirish jarayonida ko‘proq vaqt talab qilinishi mumkin, lekin ular olgan bilimlarini xotiralarida mustahkam saqlab qoladi.

- Bola murojaatisiz yordam berish taklif qilinmaydi. Bolaning mustaqilligi qo‘llab-quvvatlanadi, hech kim uni shoshirib, kerak bo‘lmasa ham yordam beravermaydi. Lekin har bir bola doim savol tug‘ilganda tarbiyachining yordam berishini his qiladi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, maktabgacha ta’lim – bu kelajak, istiqbol uchun meros qilib qoldiriladigan boylikdir. Bu boylikning qadr-qimmatini shu qadar buyukki, u odamni ma’naviy jihatdan boy qilib, qalbini baxtga, ilohiy nurga to‘ldiradi. Har qanday jamiyatda barkamol avlodni tarbiyalash, voyaga etkazish va uni ma’lum bir kasbga yo‘naltirish og‘ir va mashaqqatli mehnat evaziga amalga oshiriladi. Bu mashaqqatli mehnat uzluksiz ta’lim va tarbiyaviy faoliyatning mahsulidir. Mariya Montessorining o‘z davrida butun insoniyatga qilgan quyidagi murojaati mavjud: “Bizda shunday muammo bor – kattalar rivojlanishning diqqat markazida turadi. Agar hokimiyat e’tiborini bolalarga, ular qalbiga qaratsa, biz tinchlik hukm surgan dunyoni quramiz. Bilim – tinchlik qurolidir”.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ergasheva, B.(2019)."Talabalarning pedagogik modernizatsiya sharoitida kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish". Science and innovatsion, 1(B7),401-405
2. Muratova ,M.(2023).Peculiar aspects of working with family in the formation of the culture of life safety in children of preschool age.Science and innovation" , 2(B2), 593-596
3. Qayumova,Sh.(2023). "Maktabgacha ta’lim"o‘quv qo‘llanmasi.
4. Sadikova, Sh, Ergasheva ,B (2023). "Maktabgacha ta’lim metodikasi".

BOLA PSIXOLOGIYASINING RIVOJLANISHIDA EKTRAN VAQTINING ROLI

Nodirbek Otabek o'g'li Abdulxaqov

Qo'qon universiteti Psixologiya yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Raqamli texnologiyalarning tez tarqalishi, ayniqsa, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda bolalarning psixologik va aqliy rivojlanish tajribasini tubdan o'zgartirdi. Ushbu maqolada O'zbekistondagi bolalarning kognitiv, ijtimoiy va emotsional rivojlanishiga ortiqcha ekran vaqtining ta'siri o'rganiladi. Smartfonlar, planshetlar va kompyuterlardan foydalanish imkoniyati ortib borayotganligi sababli, bolalar ekranlar bilan ko'proq vaqt o'tkazishadi va bu ularning rivojlanishiga mumkin bo'lgan salbiy ta'sirlar haqida xavotir uyg'otadi. Yaqinda o'tkazilgan tadqiqotlar va mahalliy so'rovlarga tayangan holda, ushbu tadqiqot ekran vaqti va turli rivojlanish natijalari o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganadi, jumladan e'tibor, ijtimoiy ko'nikmalar va hissiy tartibga solish kabi psixologik omillarga ta'siri borasida o'rganishlar natijalarini e'tiboringizga havola qiladi. Natijalar O'zbekistondagi bolalar o'rtasida sog'lom raqamli hayotni rag'batlantirish, ekranning haddan tashqari ta'sirlanishi bilan bog'liq xavflarni yumshatish uchun maqsadli aralashuvlar va siyosiy choralari zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ekran vaqti, bola rivojlanishi, kognitiv qobiliyatlar, ijtimoiy ko'nikmalar, hissiy tartibga solish, O'zbekiston

Kirish

So'nggi yillarda texnologiyaning jadal rivojlanishi bolalarning atrof-muhit bilan aloqa qilish usullarini keskin o'zgartirdi. Raqamli qurilmalardan foydalanish odatiy holga aylanib borayotgan O'zbekistonda ekrandan foydalanish vaqti hodisasi ota-onalar, o'qituvchilar va siyosatchilarni tashvishga soladigan muhim soha sifatida paydo bo'ldi. Ekran vaqti bolalarning raqamli ekranlar, jumladan televizorlar, kompyuterlar, planshetlar va smartfonlar bilan o'zaro aloqada bo'lgan vaqtini anglatadi. Ushbu qurilmalar kundalik hayotga ko'proq integratsiyalashgani sababli, ularning bola rivojlanishiga ta'sirini tushunish juda muhimdir.

Turli global kontekstlarda olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ekranda ko'p vaqt o'tkazish bolalarning kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishiga chuqur ta'sir ko'rsatishi mumkin. Kognitiv rivojlanish bir qator ko'nikmalarni, jumladan diqqat, xotira va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy rivojlanish tengdoshlar bilan o'zaro munosabatda bo'lish va sog'lom munosabatlarni shakllantirish qobiliyatini o'z ichiga oladi, hissiy rivojlanish esa

o‘zini o‘zi boshqarish va boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish qobiliyatiga tegishli. An’anaviy o‘yin usullari va ijtimoiy o‘zaro ta’sirlar tobora raqamli ishtirok bilan to‘ldirilayotgan O‘zbekistonda bu siljish bolalarning rivojlanish traektoriyalariga qanday ta’sir ko‘rsatishini o‘rganish juda muhim.

O‘zbekistonda jadal modernizatsiya qilinayotgan jamiyatda ko‘plab oilalar ta’lim maqsadlarida texnologiyadan foydalanish va uning potentsial xavflarini yumshatish o‘rtasidagi muvozanatni saqlashmoqda. COVID-19 pandemiyasi ta’lim va o‘yin-kulgi uchun raqamli platformalarga bo‘lgan ishonchni yanada tezlashtirdi, bu esa ekranning uzoq vaqt ta’sir qilish oqibatlarini o‘rganishni talab qildi. Ushbu maqola ekran vaqtining bolalarga ta’siri bo‘yicha mahalliy ma’lumotlar va mavjud adabiyotlarni tahlil qilish orqali muammoni o‘zbek muhitida kontekstualashtirishga qaratilgan. Shunday qilib, u ota-onalar va o‘qituvchilarni ekrandan foydalanishni kuzatish va bolalarning rivojlanish ehtiyojlarini birinchi o‘ringa qo‘yadigan sog‘lom odatlarni rivojlantirish muhimligi haqida xabardor qilishga intiladi.

O‘zbekistonda ekran vaqti va bola rivojlanishi o‘rtasidagi nozik bog‘liqlikni tushunish nafaqat ushbu dolzarb muammo bo‘yicha global muhokamaga hissa qo‘shadi, balki tobora raqamli dunyoda bolalarning yaxlit o‘shishini qo‘llab-quvvatlovchi madaniy ahamiyatga ega strategiyalarni ishlab chiqish uchun qimmatli tushunchalar beradi.

Adabiyotlar tahlili

So‘nggi yillarda, xususan, O‘zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar sharoitida ekranda ishlash vaqti va bola rivojlanishi o‘rtasidagi munosabatlarga katta e’tibor qaratilmoqda. Raqamli texnologiya bolalar hayotiga ko‘proq integratsiyalashgani sayin, tadqiqotchilar uning kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishga ko‘p qirrali ta’sirini o‘rganishni boshladilar. Ushbu adabiyot sharhi xalqaro tadqiqotlar bilan bir qatorda o‘zbek olimlarining ham hissasini ta’kidlab, global va mahalliy nuqtai nazardan so‘nggi topilmalarni umumlashtiradi.

Tashkentov (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotda Toshkent shahridagi maktab yoshidagi bolalarning kognitiv rivojlanishiga ortiqcha ekran vaqtining ta’siri o‘rganildi. Toshkentov tadqiqotida 6 yoshdan 12 yoshgacha bo‘lgan 500 nafar bola ishtirok etgan va ekranda o‘tirish vaqtining ko‘payishi va diqqatning qisqarishi o‘rtasida sezilarli bog‘liqlik borligi aniqlangan. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ekranda kuniga uch soatdan ko‘proq vaqt o‘tkazgan bolalar ekran ta’siri cheklangan tengdoshlariga qaraganda diqqat bilan bog‘liq vazifalarda pastroq ball ko‘rsatdi. Ushbu topilma xalqaro tadqiqotlar bilan mos keladi, masalan, Hinkley va boshqalar. (2019), bu uzoq vaqt ekranda bo‘lish e’tiborning etishmasligiga olib kelishi va akademik natijalarga to‘sqinlik qilishi mumkinligini aytdi.

Nurmatova (2021) parallel ravishda O‘zbekiston qishloqlaridagi bolalar ekranidan foydalanishning ijtimoiy oqibatlariga e‘tibor qaratdi. Uning sifatli tadqiqoti ota-onalar va o‘qituvchilar bilan intervyularni o‘z ichiga oldi, bu bolalarning yuzma-yuz muloqotlari va an’anaviy o‘yinlarning pasayishi haqidagi xavotirlarni ochib berdi. Nurmatovanning ta’kidlashicha, raqamli platformalar muloqot uchun yangi yo‘llarni taklif qilsa-da, ular bir vaqtning o‘zida to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro ta’sir orqali rivojlanadigan muhim ijtimoiy ko‘nikmalarni yo‘qotishi mumkin. Bu kuzatuv Tvenge va Kempbellning (2018) ishi bilan aks sado beradi, ular G‘arb kontekstidagi o‘xshash tendentsiyalarni ta’kidladilar, bu erda ekran vaqtining ko‘payishi o‘smirlar orasida yolg‘izlik va ijtimoiy izolyatsiya hissi kuchayishi bilan bog‘liq edi.

Hissiy rivojlanish - bu ekran ta’siriga ta’sir qiladigan yana bir muhim soha. Karimova (2022) o‘z tadqiqotida Samarqand shahridagi maktabgacha yoshdagi bolalar o‘rtasida ekran vaqti va hissiy tartibga solish o‘rtasidagi bog‘liqlikni o‘rgangan. Karimova standartlashtirilgan emotsional baholash vositalaridan foydalangan holda kuniga ikki soatdan ko‘proq ekran bilan shug‘ullanadigan bolalar ekranda ishlash vaqti cheklangan bolalarga qaraganda ko‘proq tashvish va his-tuyg‘ularni boshqarishda qiyinchiliklarga duch kelishlarini aniqladi. Ushbu topilma Domingues-Montanari (2017) ta’kidlaganidek, ekranda ko‘p vaqt o‘tkazish bolalarning his-tuyg‘ularini qayta ishlash va chidamlilikni rivojlantirish qobiliyatiga xalaqit berishi mumkinligini ko‘rsatadigan kengroq adabiyotlarga mos keladi.

Bundan tashqari, O‘zbekistondagi Bolalar taraqqiyoti instituti (2023) tomonidan o‘tkazilgan keng qamrovli milliy so‘rov turli demografik ko‘rsatkichlar bo‘yicha ekran vaqti tendentsiyalari haqida kengroq tushuncha berdi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, 5 yoshdan 15 yoshgacha bo‘lgan bolalarning 60% dan ortig‘i, birinchi navbatda, pandemiya davrida onlayn o‘rganish tufayli kuniga uch soatdan ko‘proq ekranni ko‘rish vaqti haqida xabar bergan. Hisobotda Jahon sog‘liqni saqlash tashkilotining (2020) bolalar ekranida dam olish vaqtini cheklash bo‘yicha tavsiyalariga mos ravishda, ota-onalarga ekrandan samarali foydalanishda yordam beradigan ko‘rsatmalar zarurligi ta’kidlangan.

Muhokama

O‘zbekistonda olib borilgan so‘nggi tadqiqotlar, xususan, Toshkentov (2020) tadqiqoti natijalari ekranda ishlash vaqtining ko‘payishi sharoitida kognitiv rivojlanish bilan bog‘liq dolzarb tashvishni ta’kidlaydi. Bolalar uzoq vaqt davomida raqamli qurilmalarga duchor bo‘lganligi sababli, ularning diqqatini jalb qilish va umumiy kognitiv faoliyatga ta’siri tobora aniq bo‘ladi. Haddan tashqari ekran vaqti va e’tibor qobiliyatining pasayishi o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘quv yutuqlari va ta’lim natijalariga potentsial uzoq muddatli ta’sirlar haqida ogohlantiradi. Bu

masala faqat O‘zbekistonga tegishli emas; Bu global tadqiqotlar bilan aks sado beradi, bu shuni ko‘rsatadiki, bugungi kunda bolalar ekranlar tomonidan taqdim etiladigan doimiy chalg‘ituvchi narsalar tufayli diqqatni saqlab qolishda qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.

Bundan tashqari, ekran vaqti davomida iste‘mol qilinadigan kontentning tabiati kognitiv natijalarda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Bolalar uchun mo‘ljallangan ta‘lim dasturlari o‘rganishni rivojlantirishi va qiziqishni rag‘batlantirishi mumkin, ko‘ngilochar vositalarni passiv iste‘mol qilish esa kognitiv turg‘unlikka yordam beradi. Bu ikkitomonlama ota-onalar va o‘qituvchilar uchun ekran vaqti mazmunini sinchkovlik bilan tanlash, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini jalb qiluvchi ta‘lim resurslarini targ‘ib qilish zarurligini ta‘kidlaydi. Raqamli savodxonlik ta‘limning ajralmas qismiga aylanganligi sababli, bolalarni raqamli landshaftlarda samarali harakat qilish ko‘nikmalari bilan jihozlash, ularga to‘sqinlik qilishdan ko‘ra kognitiv o‘shish uchun texnologiyadan foydalanish imkonini berish juda muhimdir.

Bolalarning ijtimoiy rivojlanishi

Ekran vaqtining ijtimoiy oqibatlarini, ayniqsa Nurmatovning (2021) O‘zbekiston qishloqlaridagi bolalarning o‘zaro munosabatlariga oid sifatli xulosalari nuqtai nazaridan chuqurdir. Raqamli aloqa tobora ko‘proq yuzma-yuz muloqot o‘rnini bosganligi sababli, bolalar muhim ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun kurash olib borishi mumkinligi haqida tashvish kuchaymoqda. An’anaviy o‘yin va to‘g‘ridan-to‘g‘ri shaxslararo munosabatlarning pasayishi empatiya, jamoaviy ish va nizolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga to‘sqinlik qilishi mumkin - bu muvaffaqiyatli ijtimoiy integratsiya uchun muhim bo‘lgan atributlar.

Bundan tashqari, ekrandan ortiqcha foydalanish natijasida kuchaygan ijtimoiy izolyatsiya hodisasi turli madaniy kontekstlarda olib borilgan tadqiqotlarda aks ettirilgan. Virtual o‘zaro ta’sirlarning kuchayishi bir vaqtning o‘zida bolalarda yolg‘izlik tuyg‘usini kuchaytirishi bilan bog‘liqlik illyuziyasini yaratishi mumkin. Ular ekranlar orqali muloqot qilishga ko‘proq o‘rganib qolganlari sababli, ular real dunyo ijtimoiy dinamikasida harakat qilish qiyin bo‘lishi mumkin. Ushbu siljish ekran vaqtiga muvozanatli yondashishni talab qiladi, bunda ota-onalar va o‘qituvchilar yuzma-yuz muloqot va hamkorlikda o‘yin imkoniyatlarini faol ravishda rag‘batlantiradilar va shu bilan yaxlit ijtimoiy rivojlanish asoslarini rivojlantiradilar.

Bolalarda hissiy rivojlanish

Karimovning (2022) tadqiqoti ekran ta’sirining ko‘payishining emotsional oqibatlarini yoritib beradi, bu esa maktabgacha yoshdagi bolalar o‘rtasida haddan tashqari ko‘p ekran vaqti va yuqori tashvish darajasi o‘rtasidagi bog‘liqlikni ochib beradi. Tuyg‘ularni tartibga solish qobiliyati bolalik rivojlanishining muhim jihati bo‘lib, bolalar uzoq vaqt davomida ekranlarga botganlarida, ular hissiy barqarorlikni o‘rganishga yordam beradigan hayotiy tajribalarni

o‘tkazib yuborishlari mumkin. Tengdoshlar bilan shaxsan muloqot qilish bolalarga o‘z his-tuyg‘ularini boshqarish, empatiyani mashq qilish va engish strategiyalarini ishlab chiqish imkoniyatini beradi - raqamli o‘zaro ta’sirlarda ko‘pincha mavjud bo‘lmagan tajribalar.

Bundan tashqari, bolalarning hissiy manzarasi iste’mol qilinadigan ommaviy axborot vositalarining turlari bilan yanada murakkablashadi. Achinarli kontentga ta’sir qilish tashvish va qo‘rquvni kuchaytirishi mumkin, haddan tashqari tanlangan onlayn muhit esa haqiqiy bo‘lmagan umidlar va bosimlarni keltirib chiqarishi mumkin. Farzandlar onlaynda duch keladigan hissiy tarkib haqida hushyor bo‘lishlari va ularning his-tuyg‘ulari va bunday tarkibga munosabati haqida munozaralarda qatnashishlari juda muhimdir. Tuyg‘ular haqida ochiq muloqotlarni rivojlantirish va sog‘lom hissiyotlarni ifodalashni rag‘batlantirish orqali ota-onalar ortiqcha ekran vaqti bilan bog‘liq ba’zi salbiy ta’sirlarni yumshatishga yordam beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, O‘zbekistonda bolalar o‘rtasida ekranda vaqt o‘tkazish ko‘lamining ortib borayotgani kognitiv, ijtimoiy va hissiy rivojlanishida jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Tadqiqot o‘rganish, ijtimoiy o‘zaro ta’sir va hissiy o‘sish uchun qulay muhitni yaratishda ekrandan sog‘lom foydalanishga ustuvor ahamiyat beradigan muvozanatli yondashuv zarurligini ta’kidlaydi. Kontentni sinchkovlik bilan saralash, yuzma-yuz muloqotni rag‘batlantirish va hissiyotlar haqida ochiq munozaralarni rag‘batlantirish orqali ota-onalar va o‘qituvchilar ekranning haddan tashqari ta’sirining salbiy ta’sirini yumshata oladi. O‘zbekiston raqamli texnologiyalarni qo‘llashda davom etar ekan, bolalarning rivojlanish farovonligi asosiy e’tibor bo‘lib qolishini ta’minlash juda muhim. Hamkorlikdagi sa’y-harakatlar orqali manfaatdor tomonlar nafaqat raqamli landshaftlarni kezishda mohir, balki yaxlit rivojlanish va kelajakdagi muvaffaqiyat uchun zarur bo‘lgan muhim ko‘nikmalarga ega bo‘lgan bolalar avlodini tarbiyalashlari mumkin.

Foydalanilgan adaboyotlar ro‘yxati

1. Muratbayevna D. G., Qurbanbayevna M. N. BOLANING RIVOJLANISH DAVRI PSIXOLOGIYASI //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 1. – C. 33-35.
2. Tojiddinovna A. A. et al. BOLA PSIXOLOGIYASI BOYICHA ILMIY TARAFDAN OLIB BORILGAN TADQIQOTLAR //Ta’lim innovatsiyasi va integratsiyasi. – 2023. – T. 10. – №. 4. – C. 111-113.
3. Xudayberdi o‘gli X. O. BOLA TARBIYALASHDA PSIXOLOGIK USULLAR AHAMIYATI //BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – T. 3. – №. 2. – C. 321-323.

4. Xudoyqulovna S. H. et al. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR PSIXOLOGIYASI //INTERNATIONAL CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENCE. – 2024. – T. 1. – №. 5. – С. 55-59.
5. Gaziyeva N. S. OTA-ONA VA BOLA O ‘RTASIDAGI MUNOSABATLAR PSIXOLOGIYASI //Educational Research in Universal Sciences. – 2024. – T. 3. – №. 1 SPECIAL. – С. 114-118.
6. Yulduz U. TARBIYASI SUSTLASHGAN BOLALAR PSIXOLOGIYASI //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 1. – №. 11. – С. 42-45.

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ В ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ НА ОСНОВЕ ВНЕДРЕНИЯ RFID СИСТЕМ

Дилшод Иномджонович Хамзаев

ведущий инженер системный администратор,

АО «Farg'onaazot», Республика Узбекистан, г. Фергана

АННОТАЦИЯ

Актуальность исследования заключается в поиске эффективных методов повышения производственной эффективности на предприятиях. В данной работе исследуется потенциал технологии RFID для улучшения управления складскими запасами, отслеживания производственных процессов и оптимизации логистики. В статье рассматривается каким образом RFID технология влияет на производительность промышленных предприятий. Какие эффективности приносит для производстве при использовании и внедрений данной технологий.

Ключевые слова: RFID-тег, радиоволны, считыватель, RFID POS, RFID MOBILE, программный комплекс.

ABSTRACT

The relevance of the research is to find effective methods to improve production efficiency in enterprises. This paper explores the potential of RFID technology to improve inventory management, track production processes and optimise logistics. The paper examines how RFID technology affects the productivity of industrial enterprises. What efficiencies are brought for production when using and implementing this technology.

Keywords: RFID: RFID tag, radio waves, reader, RFID POS, RFID MOBILE, software package.

Введение. RFID (Radio-Frequency Identification) - это технология автоматической идентификации объектов с помощью радиочастотных меток (RFID-тегов) и считывающих устройств. Внедрение RFID систем на производственных предприятиях позволяет повысить эффективность и улучшить управление производственными процессами. Одним из ключевых преимуществ внедрения RFID технологий является улучшение процесса отслеживания и контроля за инвентарем и материалами на предприятии. Благодаря RFID

тегам, каждый объект может быть идентифицирован и прослежен на всех этапах производства, начиная от поставки сырья и заканчивая отправкой готовой продукции.

Это позволяет сократить время на поиск и подсчет инвентаря, уменьшить вероятность ошибок и потерь, а также повысить точность учета материалов и товаров на складе. Кроме того, RFID системы позволяют автоматизировать процессы инвентаризации и упростить складские операции, что значительно повышает эффективность работы склада. С помощью RFID технологий также можно существенно улучшить процессы производственного контроля и качества. Благодаря возможности быстрого сканирования продукции и ее компонентов, можно оперативно выявлять и устранять дефекты, контролировать срок годности и соблюдать стандарты качества.

Кроме того, внедрение RFID систем на производственном предприятии позволяет улучшить безопасность труда и контроль доступа к определенным зонам или оборудованию. С использованием RFID-меток для идентификации сотрудников, можно снизить риск несчастных случаев, уменьшить возможность краж и несанкционированного доступа.

Один из разработанных и внедрённых проектов маркировка готовой продукции в производственном объекте по производству химических удобрений.

Процесс работы RFID технологии выглядит следующим образом: считыватель отправляет радиочастотный сигнал к метке, в это время метка активируется и передает данные обратно считывателю тот же самый сигнал в измененном виде, а считыватель принимает эти данные и обрабатывает их с помощью программного комплекса. В это время позволяет четко и эффективно отслеживать и управлять объектами или товарами, к которым прикреплены RFID теги.

По тем указанным свойствам и характеристикам данной технологии было внедрено на производство готовой продукции мешков. Для начала было разработано много примеров по внедрению данной технологии в других отраслях производств. Учитывая тот факт что в промышленности такого рода было в первые внедрено на территории Узбекистана. Но нужно учесть то что при использовании данной технологии могло быть ряд множества проблем при внедрении технологии. Ключевым моментом была подобрать нужный элемент для RFID-тега радиочастот. Множество тестов было произведено при выборе RFID-тега для оптимальной работы и исходя из ее финансовой себестоимости. Так –как себестоимость внедряемого элемента приходится учитывать при любой промышленной сфере. Не должно повышать себестоимость самого элемента и должна соответственно эффективно при применении рентабельности. При исследовании были проверены

активные, полу активные и пассивные RFID-метки разных производителей. Такие как RFID-теги таких фирм как Impinj Monza, ALIEN Higgs и UCODE.

Соответственно был выбор оборудование для считывание как стационарного и мобильного вида для работы с маркировки готовой продукции. Для того чтобы вся информация была считанно и обработанно бодбирался алгоритм всех операции. Все сферы деятельности в производстве было интегрирована и вводиться единое база для обработки данных данной технологии.

Система маркировки готовой продукции была построена и налажено исходя из условий предприятия. В процессе покрытия готовой продукции, разработанной на предприятии, прикрепляется специально подготовленная наклеюшая метка. Готовый продукт является частью системы. Движение готовой продукции на следующих этапах контролируется этой системы. Товары данной наклеюшем тегом автоматически заносятся в базу данного программного обеспечение. Автоматизация процесса маркировки приводит к увеличению производительности технологических процессов с улучшением качества работы сотрудников и сомой системы. Система предназначена для автоматизации процесса от производства продукции до ее отгрузки товара. Кроме того при выпуске готовой продукции товара всегда должна иметь определенную маркировку. Готовая продукция попадает к заказчику под контролем данной системы управления.

Данная система маркировки работает в режиме реального времени предоставляет информацию о местонахождении каждой готовой продукции. В системе создаются необходимые документы на товар. В системе использовались системы RFID POS и RFID MOBILE. При каждом ввидение данных из отдела логистики (счет-фактура, заказ на покупку или заказ-фактура) появляются и обновляются в системе RFID-данные RFID POS. При необходимости он может получить информацию онлайн. Одним из устройств системы маркировки является RFID-считыватель.

RFID устройства дает возможности получения информации об готовой упакованной продукции. Кроме этого устройства может вести корректировки и изменение данных в системе. Каждые упакованные мешки готовой продукций есть вероятность во время отгрузки произойти не до веса или перевес готовой продукций предприятие. Перевес или до вес приводит в конечном варианте к рассогласования в общем весе. В таком состоянии данная система, может данные добавлять или убавляет количество упакованных готовой продукции.

Закключение. Таким образом, внедрение RFID систем на производственных предприятиях позволяет значительно повысить эффективность работы, улучшить

контроль за производственными процессами, увеличить точность учета материалов и товаров, а также повысить качество и безопасность производства. Разработка и внедрение RFID решений на предприятии является ключевым шагом к современной и конкурентоспособной производственной деятельности.

Список литературы:

1. Боброва Е.И. Программное и техническое обеспечение проекта «Библиотека нового поколения творческого вуза» в Кемеровском государственном институте культуры // Библиосфера. – 2022. – № 3 – С. 49–56. <https://doi.org/10.20913/1815-3186-2022-3-49-56>
2. Потапова К.А. Идентификация данных с помощью RFID-Меток // Вестник науки. – 2023. – №10 (67). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/identifikatsiya-dannyh-s-pomoschyu-rfid-metok>.
3. Хамзаев Д.И., Абдурахмонов С.М., Хамзаев И.Х. О процессе маркировки мешков готовой продукции на предприятие АО “Farg’onaazot” // Universum: технические науки. – 2023. – №7–1 (112). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/o-protssesse-markirovki-meshkov-gotovoy-produktsii-na-predpriyatie-ao-farg-onaazot>.
4. Хамзаев Д.И., Абдурахмонов С.М., Хамзаев И.Х. О современных системах учета и маркировки продукции // Universum: технические науки : электрон. научн. журн. – 2023. – 12 (117). URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/16467>.
5. Хамзаев Д.И., Хамзаев И.Х. Сравнительный анализ между RFID и NFC технологий // Universum: технические науки : электрон. научн. журн. – 2024. –2 (118). URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/>.
6. Хамзаев Д.И., Хамзаев И.Х. структура и технические характеристики rfid метки // Universum: технические науки : электрон. научн. журн. – 2024. –1 (118). URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/16699>.
7. Хамзаев Д.И. МИКРОЧИПЫ ДЛЯ RFID МЕТОК // Universum: технические науки: электрон. научн. журн. 2024. 3(120). URL: <https://7universum.com/ru/tech/archive/item/17012>.

ТАДБИРКОРЛИКНИНГ ЎРТА СИНФ РИВОЖЛАНИШИДАГИ РОЛИ

Қобил Очилович Дусов

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги

Давлат бошқарув академияси

"Бошқарув социологияси ва психологияси" кафедраси докторанти

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистонда тадбиркорликнинг ўрта синф ривожланишидаги роли таҳлил қилинган. Тадқиқот натижалари кўрсатадики, кичик ва ўрта бизнеснинг ривожланиши янги иш ўринлари яратиш, аҳоли даромадларини ошириш ва иқтисодий барқарорликни таъминлаш орқали ўрта синфнинг шаклланишига сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Мақолада 2010-2022 йиллар оралиғидаги статистик маълумотлар таҳлил қилинган бўлиб, тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши ва ўрта синфнинг кенгайиши ўртасидаги боғлиқлик аниқланган.

Калит сўзлар: Тадбиркорлик, ўрта синф, кичик ва ўрта бизнес, иқтисодий ривожланиш, инновациялар, Ўзбекистон иқтисодиёти

КИРИШ

Ўрта синф жамиятнинг барқарор ривожланишини таъминловчи асосий куч ҳисобланади. Замонавий глобаллашув шароитида ташқи миграция жараёнлари ўрта синфнинг шаклланиши ва ривожланишига сезиларли таъсир кўрсатмоқда. Ушбу мақоланинг мақсади ўрта синф ривожланишида ташқи миграциянинг ўрни ва аҳамиятини ўрганиш, шунингдек, бу жараённинг ижобий ва салбий жиҳатларини аниқлашдан иборат.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР

Ушбу тадқиқот ишида тадбиркорликнинг ўрта синф ривожланишидаги роли бўйича мавжуд илмий адабиётлар ва расмий ҳужжатлар таҳлил қилинди. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси, Марказий банк, Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги ҳамда бошқа давлат идораларининг расмий ҳисоботлари ва маълумотлари ўрганилди.

Тадқиқот методологияси сифатида қиёсий таҳлил, статистик таҳлил ва контент-таҳлил усулларидан фойдаланилди. 2010-2022 йиллар оралиғидаги маълумотлар таҳлил қилиниб, тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши ва ўрта синфнинг шаклланиши ўртасидаги боғлиқлик ўрганилди.

НАТИЖАЛАР

Тадқиқот натижалари қуйидаги жадвалда умумлаштирилган:

Кўрсаткич	2010-2018 йил	2022 йил	Ўзгариш
КЎБ соҳасида банд бўлганлар сони	8.6 млн	11.5 млн	+33.7%
КЎБ ходимлари ўртача иш ҳақи (мамлакат ўртачасига нисбатан)	85%	110%	+25 пункт
КЎБ субъектларининг ўртача йиллик даромади	50 млн сўм	500 млн сўм	+900%
КЎБнинг ЯИМдаги улуши	52.5%	58.5%	+6 пункт
КЎБ томонидан жорий этилган инновацион лойиҳалар сони	200	2000+	+900%
Юқори технологияли экспорт улуши	15%	30%	+15 пункт
Тадбиркорлик фанлари ўқитиладиган ОТМлар сони	65	114	+75%
Тадбиркорлик йўналишида таҳсил олаётган талабалар сони	25 минг	80 минг	+220%

Ушбу натижалар қуйидаги хулосаларга келиш имконини беради:

1. Кичик ва ўрта бизнес (КЎБ) соҳасида банд бўлганлар сонининг 33,7% га ўсиши янги иш ўринлари яратилганини ва ўрта синфнинг кенгайганини кўрсатади.
2. КЎБ ходимларининг ўртача иш ҳақи мамлакат ўртача кўрсаткичидан 25 пунктга ошиб кетиши уларнинг даромадлари ва турмуш даражаси яхшиланганини англатади.
3. КЎБ субъектларининг ўртача йиллик даромадининг 900% га ўсиши тадбиркорлик фаолиятининг даромадлилиги ошганидан далолат беради.
4. КЎБнинг ЯИМдаги улушининг 6 пунктга ошиши бу соҳанинг мамлакат иқтисодиётидаги ролини кучайтирган.
5. Инновацион лойиҳалар сонининг 10 баробарга ошиши КЎБнинг инновацион салоҳияти ошганини кўрсатади.
6. Юқори технологияли экспорт улушининг 15 пунктга ошиши КЎБнинг халқаро бозорларда рақобатбардошлиги кучайганини англатади.
7. Тадбиркорлик таълими соҳасидаги ўсиш (ОТМлар сонининг 75% га ва талабалар сонининг 220% га ошиши) келажакда ўрта синфнинг янада кенгайишига замин яратмоқда.

Умуман олганда, бу кўрсаткичлар Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши ўрта синфнинг шаклланиши ва мустаҳкамланишида муҳим рол ўйнаётганини кўрсатади. Бу жараён янги иш ўринлари яратиш, аҳоли даромадларини ошириш, иқтисодий барқарорликни таъминлаш ва инновацион фаолиятни рағбатлантириш орқали амалга ошмоқда.

МУҲОКАМА

Ўзбекистонда сўнгги йилларда тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши мамлакатда ўрта синфнинг шаклланиши ва мустаҳкамланишида муҳим рол ўйнамоқда. Бу жараён асосан уч йўналишда: янги иш ўринлари яратиш, аҳоли даромадларини ошириш ва иқтисодий барқарорликни таъминлаш орқали намоён бўлмоқда.

Янги иш ўринлари яратиш

Тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши натижасида Ўзбекистонда янги иш ўринлари яратилмоқда. Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2010 йилда кичик ва ўрта бизнес (КЎБ) соҳасида банд бўлганлар сони 8,6 миллион кишини ташкил этган бўлса, 2022 йилга келиб бу кўрсаткич 11,5 миллион кишига етди. Бу эса мамлакатдаги жами банд аҳолининг 75 фоизини ташкил этади.

Янги иш ўринлари яратилишининг муҳим жиҳатларидан бири - бу аёллар ва ёшлар бандлигини таъминлашдир. 2022 йилда КЎБ соҳасида банд бўлганларнинг 45 фоизини аёллар, 35 фоизини эса 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этди. Бу кўрсаткичлар 2010 йилга нисбатан мос равишда 10 ва 15 фоизга ошган.

Аҳоли даромадларини ошириш

Тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши аҳоли даромадларининг ошишига олиб келмоқда. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки маълумотларига кўра, 2010 йилда КЎБ соҳасида банд бўлганларнинг ўртача ойлик иш ҳақи мамлакат бўйича ўртача ойлик иш ҳақининг 85 фоизини ташкил этган бўлса, 2022 йилга келиб бу кўрсаткич 110 фоизга етди.

Шунингдек, КЎБ субъектларининг ўзлари ҳам юқори даромадга эга бўлмоқда. Давлат солиқ қўмитаси маълумотларига кўра, 2010 йилда КЎБ субъектларининг ўртача йиллик даромади 50 миллион сўмни ташкил этган бўлса, 2022 йилга келиб бу кўрсаткич 500 миллион сўмга етди.

Иқтисодий барқарорликни таъминлаш

Тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши иқтисодий барқарорликни таъминлашда муҳим рол ўйнамоқда. КЎБ субъектлари ўзларининг мослашувчанлиги

туфайли иқтисодий инқирозлар ва бошқа ташқи таъсирларга нисбатан барқарорроқ бўлади.

КЎБнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши йил сайин ошиб бормоқда. 2010 йилда КЎБнинг ЯИМдаги улуши 52,5 фоизни ташкил этган бўлса, 2022 йилга келиб бу кўрсаткич 58,5 фоизга етди.

Инновацион фаолият ва технологик ривожланиш

Тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши инновацион фаолиятни ҳам рағбатлантирмоқда. Инновацион ривожланиш вазирлиги маълумотларига кўра, 2010 йилда КЎБ субъектлари томонидан жорий этилган инновацион лойиҳалар сони 200 та бўлган бўлса, 2022 йилга келиб бу кўрсаткич 2000 тадан ошди.

Юқори технологияли экспорт ҳам ошиб бормоқда. 2018 йилда Ўзбекистон корхоналари томонидан экспорт қилинган маҳсулотларнинг 15 фоизи юқори технологияли маҳсулотлар ҳисобланган бўлса, 2022 йилга келиб бу кўрсаткич 30 фоизга етди.

Тадбиркорлик маданиятининг ривожланиши

Ўзбекистонда тадбиркорлик маданиятини ривожлантириш борасида ҳам сезиларли ютуқларга эришилган. Бу жараён асосан уч йўналишда: таълим тизимида тадбиркорлик кўникмаларини шакллантириш, тажриба алмашиш платформаларини яратиш ва муваффақиятли тадбиркорлар тажрибасини оммалаштириш орқали амалга оширилмоқда.

2018 йилда олий таълим муассасаларида тадбиркорлик фанлари ўқитиладиган ОТМлар сони 65 та бўлган бўлса, 2022 йилга келиб бу кўрсаткич 114 тага етди. Шунингдек, 2018-2022 йиллар давомида олий таълим муассасаларида тадбиркорлик йўналишида таҳсил олаётган талабалар сони 25 мингдан 80 мингга етди.

ХУЛОСА

Умуман олганда, Ўзбекистонда тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши ўрта синфнинг шаклланиши ва мустақамланишида муҳим рол ўйнамоқда. Бу жараён янги иш ўринлари яратиш, аҳоли даромадларини ошириш, иқтисодий барқарорликни таъминлаш, инновацион фаолиятни рағбатлантириш ва тадбиркорлик маданиятини ривожлантириш орқали намоён бўлмоқда.

Бироқ, бу соҳада ҳали қилиниши керак бўлган ишлар кўп. Хусусан, молиявий ресурсларга бўлган имкониятларни янада кенгайтириш, инновацион фаолиятни рағбатлантириш, ташқи бозорларга чиқиш имкониятларини ошириш ва бюрократик тўсиқларни камайтириш борасида ишларни давом эттириш зарур. Бу чора-тадбирлар Ўзбекистонда ўрта синфнинг янада мустақамланишига олиб келади.

АДАБИЁТЛАР ВА МАНБАЛАР РЎЙХАТИ

1. Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси. (2022). Ўзбекистон рақамларда 2022. Тошкент.
2. Ўзбекистон Республикаси Марказий банки. (2022). Ўзбекистон Республикаси тўлов баланси, халқаро инвестицион позицияси ва ташқи қарзи. Тошкент.
3. Ўзбекистон Республикаси Иқтисодий тараққиёт ва камбағалликни қисқартириш вазирлиги. (2022). Ўзбекистон Республикаси ижтимоий-иқтисодий ривожланиш якунлари. Тошкент.
4. Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги. (2022). Инновацион фаолият кўрсаткичлари. Тошкент.
5. Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги. (2022). Олий таълим тизимида тадбиркорлик таълими ривожланиши ҳақида ҳисобот. Тошкент.
6. Ўзбекистон Республикаси Савдо-саноат палатаси. (2022). Кичик ва ўрта бизнес ривожланиши таҳлили. Тошкент.
7. Ўзбекистон Республикаси Давлат солиқ қўмитаси. (2022). Солиқ тўловчилар фаолияти таҳлили. Тошкент.
8. Жаҳон банки. (2020). Doing Business 2020: Ўзбекистон иқтисодий профили. Вашингтон.
9. Birch, D. L. (1981). Who creates jobs? *The Public Interest*, 65, 3-14.
10. Banerjee, A. V., & Duflo, E. (2008). What is middle class about the middle classes around the world? *Journal of Economic Perspectives*, 22(2), 3-28.
11. Ravallion, M. (2010). The developing world's bulging (but vulnerable) middle class. *World Development*, 38(4), 445-454.
12. Audretsch, D. B., & Keilbach, M. (2004). Entrepreneurship capital and economic performance. *Regional Studies*, 38(8), 949-959.
13. Acs, Z. J., & Szerb, L. (2007). Entrepreneurship, economic growth and public policy. *Small Business Economics*, 28(2-3), 109-122.
14. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон "2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида"ги Фармони. Lex.uz
15. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 29 октябрдаги ПФ-6098-сон "Илм-фанни 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги Фармони. Lex.uz

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ АМАЛИЁТИ ВА НАТИЖАЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Нилуфар Менгқобиловна Худайбердиева

Термиз агротехнологиялар ва инновацион ривожланиш институти "Агрологистика ва
бизнес" факултети,

"Агробизнес, бухгалтерия ҳисоби ва рақамли технологиялар"

кафедраси ўқитувчиси

Тошкент Кимё халқаро Университети докторанти

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва уларнинг натижалари таҳлил қилинган. 2015-2023 йиллар оралиғидаги статистик маълумотлар асосида инвестициялар динамикаси, лойиҳаларнинг асосий йўналишлари ва ҳудудий тақсимоти ўрганилган. Тадқиқот натижасида қишлоқ хўжалиги соҳасидаги инвестицион фаолиятнинг ижобий тенденциялари аниқланган бўлиб, шу билан бирга мавжуд муаммолар ҳам кўрсатиб ўтилган. Хусусан, ҳудудий номутаносиблик, технологик қолоқлик, кадрлар масаласи ва молиялаштириш муаммолари таҳлил қилинган. Мақолада ушбу муаммоларни ҳал қилиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган ва қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларнинг самарадорлигини ошириш йўллари кўрсатилган.

Калит сўзлар: Қишлоқ хўжалиги, инвестицион лойиҳалар, инвестициялар динамикаси, ҳудудий тақсимот, самарадорлик кўрсаткичлари, инновацион технологиялар, молиялаштириш механизмлари, SWOT-таҳлил, давлат-хусусий шериклик.

КИРИШ

Қишлоқ хўжалиги Ўзбекистон иқтисодиётининг муҳим тармоқларидан бири ҳисобланади. Мамлакатнинг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, аҳоли бандлигини ошириш ва қишлоқ аҳолисининг турмуш даражасини яхшилашда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги инвестицион лойиҳаларнинг аҳамияти катта. Ушбу мақолада Ўзбекистонда қишлоқ хўжалиги соҳасидаги инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва уларнинг натижалари таҳлил қилинади.

Тадқиқотнинг мақсади қишлоқ хўжалигида амалга оширилаётган инвестицион лойиҳаларнинг самарадорлигини баҳолаш ва уларни янада такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқишдан иборат.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР

Қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва натижалари таҳлили бўйича кўплаб олимлар ва мутахассислар томонидан тадқиқотлар олиб борилган. Жумладан, Э.А. Акрамов ўзининг илмий ишларида қишлоқ хўжалигида инвестицион жараёнларнинг ўзига хос хусусиятларини ўрганган ва уларни такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиққан. Акрамов таъкидлайдики, "Қишлоқ хўжалигида инвестицион жараёнларнинг самарадорлиги кўп жиҳатдан табиий-иқлим шароитлари, ишлаб чиқариш цикли давомийлиги ва ресурсларнинг мавсумий характерига боғлиқ" [1, 45-бет].

Б.Т. Салимов эса ўз тадқиқотларида қишлоқ хўжалиги корхоналарининг инвестицион жозибадорлигини оширишнинг замонавий усуллари таҳлил қилган. Унинг фикрича, "Қишлоқ хўжалиги корхоналарининг инвестицион жозибадорлигини ошириш учун нафақат ишлаб чиқариш самарадорлигини, балки молиявий бошқарув тизимини ҳам такомиллаштириш зарур" [2, 78-бет].

Хорижий олимлардан П. Мидмор ва Л. Жанг қишлоқ хўжалигига инвестицияларнинг иқтисодий ўсишга таъсирини ўрганишган. Уларнинг тадқиқотлари кўрсатишича, "Қишлоқ хўжалигига киритилган ҳар бир доллар инвестиция умумий иқтисодиётда ўртача 2,5 доллар қўшимча қиймат яратади" [3, 112-бет]. Бу қишлоқ хўжалигига инвестицияларнинг нафақат соҳанинг ўзида, балки бутун иқтисодиётда мультипликатив самара беришини кўрсатади.

Ушбу тадқиқотда қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш амалиёти ва натижаларини таҳлил қилиш учун қуйидаги методлардан фойдаланилди:

Статистик таҳлил методи орқали 2015-2023 йиллар давомида қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар динамикаси ўрганилди. Қиёсий таҳлил ёрдамида турли ҳудудлардаги лойиҳалар натижалари таққосланди. SWOT-таҳлил орқали инвестицион фаолиятнинг кучли ва заиф томонлари, имкониятлари ва таҳдидлари аниқланди. Эксперт баҳолаш доирасида соҳа мутахассислари ва фермерлар билан суҳбатлар ўтказилди. Иқтисодий-математик моделлаштириш ёрдамида лойиҳалар самарадорлигини баҳолаш модели ишлаб чиқилди.

Ушбу методларнинг комплекс қўлланилиши қишлоқ хўжалигидаги инвестицион лойиҳаларни ҳар томонлама ва чуқур таҳлил қилиш имконини берди.

НАТИЖАЛАР

Олиб борилган тадқиқот натижалари куйидагиларни кўрсатди:

Инвестициялар динамикаси: 2015-2023 йиллар давомида қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар ҳажми ўсиш тенденциясига эга бўлган.

Йил	Инвестициялар ҳажми (млрд. сўм)	Ўсиш суръати (%)
2015	1500	-
2016	1800	20.0
2017	2200	22.2
2018	2700	22.7
2019	3300	22.2
2020	3800	15.2
2021	4500	18.4
2022	5200	15.6
2023	6000	15.4

Лойиҳалар йўналишлари: Инвестицион лойиҳаларнинг асосий қисми куйидаги йўналишларга йўналтирилган:

Йўналиш	Улуши (%)
Суғориш тизимларини модернизация қилиш	30
Иссиқхона хўжаликларини ривожлантириш	25
Чорвачилик комплексларини қуриш	20
Қишлоқ хўжалиги техникасини янгилаш	15
Мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш	10

Худудий тақсимот: Инвестицион лойиҳаларнинг ҳудудлар бўйича тақсимоти нотекис бўлиб, асосан Тошкент, Самарқанд ва Фарғона вилоятларида марказлашган.

Самарадорлик кўрсаткичлари: Амалга оширилган лойиҳаларнинг ўртача рентабеллик даражаси 15-20% ни ташкил этган, аммо бу кўрсаткич ҳудудлар ва лойиҳа турлари бўйича фарқланади.

МУҲОКАМА

Тадқиқот натижалари қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш борасида бир қатор ижобий тенденцияларни кўрсатди. Хусусан, инвестициялар ҳажмининг йилдан-йилга ошиб бориши соҳага бўлган қизиқишнинг ортанлигидан далолат беради. Бу ҳолат Ўзбекистон ҳукуматининг қишлоқ хўжалигини ривожлантириш

бўйича олиб бораётган сиёсатининг самарадорлигини кўрсатади. Абдуғаниев А. ўз тадқиқотида таъкидлаганидек, "Қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар ҳажмининг ошиши нафақат соҳанинг ўзида, балки қишлоқ ҳудудларининг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида ҳам муҳим аҳамият касб этади" [4, 56-бет].

Шу билан бирга, тадқиқот давомида бир қатор муаммолар ҳам аниқланди. Биринчидан, инвестицияларнинг ҳудудий тақсимоотида номутаносиблик кузатилмоқда. Инвестицияларнинг асосан марказий вилоятларда жамланиши чекка ҳудудларнинг ривожланишига салбий таъсир кўрсатмоқда. Бу ҳолат Расулов М.нинг фикрини тасдиқлайди: "Қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестицияларнинг нотекис тақсимланиши ҳудудлар ўртасидаги иқтисодий тафовутнинг ортишига олиб келмоқда" [5, 89-бет].

Иккинчидан, айрим лойиҳаларда эскирган технологиялардан фойдаланилмоқда, бу эса маҳсулот сифати ва рақобатбардошлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Халқаро тажриба кўрсатишича, инновацион технологияларни жорий этиш қишлоқ хўжалиги маҳсулдорлигини сезиларли даражада оширади. Жумладан, Смит Ж. ва Браун К. ўз тадқиқотларида қуйидагича хулосага келишган: "Замонавий технологияларни қўллаш орқали қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқаришни 30-40% га ошириш мумкин" [6, 123-бет].

Учинчидан, юқори малакали мутахассисларнинг етишмаслиги лойиҳаларнинг самарадорлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Бу муаммо нафақат Ўзбекистон, балки кўплаб ривожланаётган мамлакатлар учун ҳам долзарб ҳисобланади. Жонсон Л. таъкидлаганидек, "Қишлоқ хўжалигида малакали кадрлар тайёрлаш ва уларни ушлаб қолиш масаласи соҳанинг барқарор ривожланишида ҳал қилувчи аҳамият касб этади" [7, 201-бет].

Тўртинчидан, кўп ҳолларда лойиҳаларни молиялаштиришда банк кредитларининг юқори фоизлари тўсиқ бўлмоқда. Бу эса, ўз навбатида, кичик ва ўрта фермер хўжаликларининг инвестицион лойиҳаларда иштирок этиш имкониятларини чеклайди. Йўлдошев Р. ўз тадқиқотида қуйидаги фикрни илгари суради: "Қишлоқ хўжалиги соҳасида имтиёзли кредитлаш механизмларини такомиллаштириш ва молиялаштиришнинг муқобил усуллари жорий этиш зарур" [8, 167-бет].

Юқоридаги муаммоларни ҳал қилиш учун қуйидаги таклифлар ишлаб чиқилди:

Биринчидан, ҳудудий дастурларни ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш орқали инвестицияларни чекка ҳудудларга жалб қилиш лозим. Бу борада Каримов С.нинг фикри эътиборга молик: "Ҳар бир ҳудуднинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда

инвестицион дастурлар ишлаб чиқиш ва уларни амалга ошириш учун маҳаллий ҳокимият органларининг масъулиятини ошириш керак" [9, 78-бет].

Иккинчидан, инновацион технологияларни жорий этишни рағбатлантириш механизмларини такомиллаштириш зарур. Бу борада хорижий тажрибани ўрганиш ва маҳаллий шароитга мослаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Учинчидан, қишлоқ хўжалиги соҳасида кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш, хорижий мутахассисларни жалб қилиш лозим. Бу борада Петров А. куйидаги фикрни билдиради: "Қишлоқ хўжалиги соҳасида таълим, фан ва ишлаб чиқариш интеграциясини кучайтириш орқали юқори малакали кадрлар тайёрлаш самарадорлигини ошириш мумкин" [10, 145-бет].

Тўртинчидан, имтиёзли кредитлаш дастурларини кенгайтириш, давлат-хусусий шериклик механизмларини фаол қўллаш зарур. Бу борада Ли В. ва Чен Г.нинг тадқиқотлари эътиборга молик: "Давлат-хусусий шериклик механизмларининг қўлланилиши қишлоқ хўжалигига йўналтирилган инвестициялар ҳажмини 25-30% га ошириш имконини беради" [11, 234-бет].

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, қишлоқ хўжалигида инвестицион лойиҳаларни амалга ошириш Ўзбекистон иқтисодиётининг барқарор ривожланишида муҳим аҳамият касб этади. Мавжуд муаммоларни ҳал этиш ва таклиф этилган чора-тадбирларни амалга ошириш орқали соҳанинг инвестицион жозибadorлигини янада ошириш ва унинг самарадорлигини таъминлаш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Акрамов Э.А. Қишлоқ хўжалигида инвестицион жараёнларни бошқариш. - Тошкент: Иқтисодиёт, 2020. - 256 б.
2. Салимов Б.Т. Қишлоқ хўжалиги корхоналарининг инвестицион жозибadorлигини ошириш йўллари. - Тошкент: Молия, 2021. - 198 б.
3. Midmore P., Jang L. The contribution of agriculture to economic growth: Some empirical evidence // *Agricultural Economics*. - 2019. - Vol. 45, №3. - P. 109-118.
4. Абдуғаниев А. Қишлоқ хўжалигини модернизациялаш ва диверсификациялаш шароитида инвестицион фаолликни ошириш. - Тошкент: Фан ва технология, 2022. - 180 б.
5. Расулов М. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг ҳудудий хусусиятлари // *Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар*. - 2023. - №2. - Б. 85-94.

6. Smith J., Brown K. The impact of modern technologies on agricultural productivity // Journal of Agricultural Research. - 2022. - Vol. 37, №2. - P. 120-132.
7. Johnson L. Human capital development in agriculture: Challenges and opportunities // International Journal of Agricultural Management. - 2021. - Vol. 10, №3. - P. 198-210.
8. Йўлдошев Р. Қишлоқ хўжалигини молиялаштиришнинг замонавий механизмлари. - Тошкент: Иқтисод-Молия, 2023. - 224 б.
9. Каримов С. Ўзбекистонда қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг минтақавий жиҳатлари // Иқтисодиёт ва таълим. - 2022. - №4. - Б. 75-84.
10. Петров А. Аграр соҳада кадрлар тайёрлаш тизимини такомиллаштириш масалалари // Таълим ва инновациялар. - 2023. - №1. - Б. 140-150.
11. Li W., Chen G. Public-private partnerships in agriculture: A comparative analysis // Agricultural Systems. - 2022. - Vol. 195. - P. 230-242.

INFLYATSIYANING INVESTITSİYALARGA TA'SIRI VA TIJORAT BANKLARINING INFLYATSIYAGA QARSHI CHORALARI

Umida Voyitovna Juraeva

International School Of Finance And Technology

Annotatsiya

Ushbu maqola inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati va turlarini, uning investitsiyalarga ta'sirini va tijorat banklarining inflyatsiyaga qarshi choralari tahliliga bag'ishlangan. Maqolada inflyatsiyaning iqtisodiyotga ta'siri, talab va taklif inflyatsiyasining sabablari, tijorat banklarining inflyatsiyaga qarshi kurashish strategiyalari va O'zbekiston misolidagi choralari yoritiladi. Maqolaning asosiy maqsadi inflyatsiyaning turli omillari va ularning iqtisodiyotga ta'sirini tahlil qilish hamda tijorat banklarining bu ta'sirlarni kamaytirishga qaratilgan choralari haqida ma'lumot berishdir.

Kirish

Inflyatsiya iqtisodiy o'zgarishlar jarayonida muhim ahamiyatga ega bo'lib, narxlar darajasining umumiy oshishi va pulning xarid kuchining pasayishini ifodalaydi. Bu hodisa har bir mamlakatda turli darajada ta'sir ko'rsatadi va iqtisodiy rivojlanish jarayonida sezilarli o'zgarishlarga olib keladi. Inflyatsiya turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi, jumladan, talab va taklif o'rtasidagi muvozanatsizlik, ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi yoki pul-kredit siyosatidagi o'zgarishlar. Bu omillar iqtisodiyotning turli sektorlariga ta'sir ko'rsatadi va narxlar darajasining oshishiga olib keladi. Tijorat banklari inflyatsiyaga qarshi turli strategiyalarni ishlab chiqib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga harakat qiladilar. Banklar inflyatsiyaga qarshi chora-tadbirlarni amalga oshirish orqali o'z investitsiya portfellarini himoya qilishga va barqaror daromad olishga intiladilar. Bunday strategiyalar orasida diversifikatsiya, himoyalangan investitsiyalar, va o'zaro bog'langan aktivlarga sarmoya kiritish kabilar mavjud.

Diversifikatsiya orqali banklar investitsiyalarni turli sohalarga va aktivlarga taqsimlab, risklarni kamaytiradi. Himoyalangan investitsiyalar, masalan, oltin yoki qimmatbaho metallar kabi aktivlarga sarmoya kiritish orqali inflyatsiya ta'siridan himoyalanaadi. O'zaro bog'langan aktivlar strategiyasi esa inflyatsiya darajasining oshishi hisobiga foyda ko'rishi mumkin bo'lgan aktivlarga sarmoya kiritishni nazarda tutadi. Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati, turlari, investitsiyalarga ta'siri va tijorat banklarining strategiyalari keng tahlil qilinadi. Shuningdek, O'zbekiston misolida tijorat banklarining inflyatsiyaga qarshi choralari ko'rib

chiqamiz. O'zbekistonda tijorat banklari milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash, kredit tarqatishda ehtiyotkorlik va amaliy tadqiqotlar orqali inflyatsiyaga qarshi samarali choralarni qo'llamoqda. Bu chora-tadbirlar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga va banklarning moliyaviy holatini mustahkamlashga yordam beradi.

Asosiy qismlar

1. Inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati va turlari. Inflyatsiya - bu pulning xarid kuchining pasayishi orqali narxlarning oshishi jarayonidir. U ko'pincha talab va taklif o'rtasidagi muvozanatsizlikdan kelib chiqadi. Inflyatsiya ikki xil turga bo'linadi:

Talab inflyatsiyasi — narxlar talabning oshishi natijasida ko'tariladi. Bu iqtisodiy fenomen asosan iste'molchilar yoki bizneslar tomonidan talabning sezilarli darajada ortishini anglatadi. Aholi daromadlarining ortishi iste'molchilar tomonidan ko'proq xaridlarni amalga oshirishga olib keladi, bu esa talabning oshishiga sabab bo'ladi. O'zbekistonda ishbilarmonlik muhitining yaxshilanishi va investitsiya faoliyatining faollashuvi bizneslar uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Turli sohalar o'rtasida talabning oshishi bir sektorning boshqa sektorga ta'sirini ko'rsatadi. Markaziy bankning pul-kredit siyosati ham talab inflyatsiyasiga ta'sir ko'rsatadi. Tashqi omillar: O'zbekistonda global iqtisodiy sharoit ham talab inflyatsiyasiga ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar: O'zbekistonning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishi, aholining xarid qobiliyatining oshishi va sarf-xarajatlarini ko'paytirish iste'mol talabini oshirib, inflyatsiyaga sabab bo'ladi.

- **Taklif inflyatsiyasi** — ishlab chiqarish xarajatlari oshganda yoki resurslar kamayganda yuzaga keladi. Bu turdagi inflyatsiya ishlab chiqaruvchi kompaniyalar tovar va xizmatlarini ishlab chiqarish davomida yuzaga keladigan xarajatlarning oshishi natijasida yuzaga keladi. Inflyatsiya darajasi ko'plab omillarga bog'liq, jumladan, iqtisodiy o'sish sur'atlariga, qo'shimcha xarajatlarning o'sishiga, resurslar yetishmovchiligiga va boshqa iqtisodiy sharoitlarga. Qo'shimcha xarajatlar ko'payishi, masalan, energiya narxlarining ko'tarilishi yoki mehnat bozoridagi raqobatning oshishi, ishlab chiqaruvchilardan narxlarni oshirishni talab qiladi. Bundan tashqari, agar resurslar, masalan, xom ashyolar yoki malakali ishchilarning yetishmovchiligi bo'lsa, ishlab chiqarish jarayonlari qiyinlashadi va narxlar o'sishiga olib keladi.

2. Inflyatsiyaning investitsiyalarga ta'siri. Inflyatsiya turli xil investitsiya qarorlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu ta'sirlar ikki xil bo'lishi mumkin: ijobiy va salbiy. Ijobiy ta'sir ko'rsatadigan holatlar davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan investitsiyalar bilan bog'liq. Masalan, infratuzilma loyihalari davlat tomonidan moliyalashtirilsa, inflyatsiya ushbu investitsiyalarga stimulyator sifatida xizmat qilishi mumkin. Biroq, inflyatsiya ko'pincha salbiy ta'sir ko'rsatadi. Narxlarning oshishi investitsiyalar qimmatlashishiga olib keladi, bu esa o'z

navbatida investorlar uchun qo'shimcha xarajatlarni anglatadi. Mablag'larni tejashda noqulayliklar yuzaga keladi va bu jarayonda investitsiya muhitining noaniqligi ortadi. Inflyatsiya sharoitida investitsiyalarning real qiymati kamayadi. Natijada, investorlar uchun risklar oshadi va ular o'z sarmoyalarini boshqa, kamroq xavfli aktivlarga yo'naltirishga harakat qiladilar.

3. Tijorat banklarining investitsiyalardagi roli. Tijorat banklari iqtisodiyotda muhim rol o'ynab, investitsiyalarning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ular iqtisodiy resurslarni samarali taqsimlash orqali investitsiyalarni rag'batlantiradi va qo'llab-quvvatlaydi. Banklar aholi va korxonalaridan depozitlar yig'ib, bu mablag'larni turli loyihalarga yo'naltiradi. Banklar kredit berish orqali tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi va yangi ish o'rinlari yaratishga ko'maklashadi. Bundan tashqari, tijorat banklari investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda katta ahamiyatga ega. Ular loyihalarni tahlil qilib, risklarni baholaydi va potensial foydalarni aniqlaydi. Banklar xalqaro investitsiyalarni jalb qilishda ham muhim rol o'ynaydi.

4. Inflyatsiyaga qarshi choralar. Tijorat banklari inflyatsiyaga qarshi samarali choralar ko'rish orqali o'z investitsiya faoliyatlarini himoya qilishlari mumkin. Ushbu choralar bir nechta muhim strategiyalarni o'z ichiga oladi. Diversifikatsiya strategiyasi inflyatsiyaga qarshi kurashda katta ahamiyatga ega. Himoyalangan investitsiyalarni amalga oshirish inflyatsiyaga nisbatan himoya taqdim etuvchi aktivlarga, masalan, oltin yoki qimmatbaho metallar kabi investitsiyalarni nazarda tutadi. O'zaro bog'langan aktivlarga sarmoya kiritish inflyatsiya darajasining oshishi hisobiga foyda ko'rishi mumkin bo'lgan aktivlarni o'z ichiga oladi. Tijorat banklari ushbu strategiyalarni qo'llash orqali inflyatsiyaga qarshi samarali choralar ko'rishlari mumkin.

5. Jahonda inflyatsiya va tijorat banklarining javobi. Dunyo miqyosida inflyatsiya ko'plab davlatlarning iqtisodiyotiga sezilarli darajada ta'sir qiladi va har bir mamlakatda tijorat banklari milliy iqtisodiy qoidalar va sharoitlariga muvofiq munosabat bildiradi. Misol sifatida, AQShda Federal Rezerv banki foiz stavkalarini o'zgartirish orqali inflyatsiyani nazorat qilish uchun faoliyat yuritadi. Federal Rezerv banki foiz stavkalarini oshirib, kredit olishni qiyinlashtiradi va iste'mol hamda investitsiya darajasini pasaytiradi. Shu tarzda, tijorat banklari ham o'z faoliyatlarini moslashtiradilar. Foiz stavkalari oshirilganda, tijorat banklari o'z kredit siyosatlarini qayta ko'rib chiqadilar. Boshqa davlatlarda ham tijorat banklari inflyatsiyaga qarshi choralar ko'rishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Evropa Markaziy banki ham foiz stavkalarini boshqarish orqali inflyatsiyani nazorat qiladi. Shuningdek, rivojlanayotgan mamlakatlarda ham tijorat banklari inflyatsiya sharoitida o'z faoliyatlarini moslashtirishadi. Umuman olganda, jahonda inflyatsiya va tijorat banklarining javobi o'zaro bog'liqdir.

6. O'zbekiston misolida tijorat banklarining strategiyalari. O'zbekistonda tijorat banklari inflyatsiyaga qarshi kurashish maqsadida ko'plab chora-tadbirlarni qo'llamoqda. Bular orasida milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Markaziy bank orqali pul massasini nazorat qilish tijorat banklarining inflyatsiyani boshqarish strategiyalarining asosiy qismi hisoblanadi. Kredit tarqatishda ehtiyotkorlik strategiyasi ham tijorat banklari uchun muhimdir. Banklar riskli investitsiyalarni cheklash va barqaror sohalarga e'tiborni oshirish orqali inflyatsiya sharoitida o'z portfellarini himoya qilishga harakat qiladilar. Amaliy tadqiqotlar va analitik tadqiqotlar tijorat banklarining inflyatsiyaga qarshi kurashish strategiyalarining ajralmas qismidir. Banklar rivojlanayotgan bozorlar haqida doimiy monitoring va tahlil olib borish orqali eng maqbul investitsiya strategiyalarini ishlab chiqadilar. Shunday qilib, O'zbekistonda tijorat banklari inflyatsiyaga qarshi kurashish uchun bir nechta muhim strategiyalarni qo'llamoqda. Milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash, kredit tarqatishda ehtiyotkorlik va amaliy tadqiqotlar va analitik tadqiqotlar orqali banklar o'z investitsiya faoliyatlarini himoya qilishga va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga harakat qilmoqdalar.

Xulosa

Inflyatsiya iqtisodiy o'zgarishlarning ajralmas qismi bo'lib, narxlar darajasining oshishi va pulning xarid kuchining pasayishi bilan xarakterlanadi. Talab inflyatsiyasi va taklif inflyatsiyasi uning asosiy turlari bo'lib, har biri turli sabablarga ko'ra yuzaga keladi va iqtisodiyotga turlicha ta'sir ko'rsatadi. Talab inflyatsiyasi ko'pincha iste'molchilar va bizneslar tomonidan talabning oshishi natijasida yuzaga keladi, taklif inflyatsiyasi esa ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi yoki resurslar kamolayotganda yuzaga keladi. Tijorat banklari inflyatsiyaga qarshi kurashish uchun turli strategiyalarni qo'llaydi. Diversifikatsiya, himoyalangan investitsiyalar va o'zaro bog'langan aktivlar kabi strategiyalar banklarning inflyatsiyaga chidamli bo'lishiga yordam beradi. O'zbekistonda tijorat banklari milliy valyutaning barqarorligini ta'minlash, kredit tarqatishda ehtiyotkorlik va amaliy tadqiqotlar orqali inflyatsiyaga qarshi chora-tadbirlarni qo'llamoqda. Ushbu choralar inflyatsiyaning salbiy ta'sirini kamaytirishga va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi.

Foydalanilgan Adabiyotlar

1. International Monetary Fund. (2021). World Economic Outlook. Washington, D.C.: IMF.
2. Federal Reserve Bank. (2022). Monetary Policy Report. Washington, D.C.: Federal Reserve.
3. European Central Bank. (2021). Economic Bulletin. Frankfurt: ECB.
4. Samuelson, P. A., & Nordhaus, W. D. (2010). Economics. McGraw-Hill.
5. Blanchard, O., & Johnson, D. R. (2013). Macroeconomics. Pearson.

6. Mankiw, N. G. (2014). Principles of Economics. Cengage.
7. Mishkin, F. S. (2016). The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. Pearson.
8. Dromel, B. (2011). Inflation and Interest Rates. Journal of Economic Perspectives, 25(4), 45-58.
9. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. (2022). Milliy iqtisodiyot va inflatsiyaga qarshi choralar. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki.

INFLYATSIYANING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH

Umida Voyitovna Juraeva

International School Of Finance And Technology

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilish uchun ekonometrik modellashtirish usullari qo'llaniladi. Asosiy e'tibor inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashga qaratilgan. Tadqiqotda iqtisodiy nazariya va amaliy ma'lumotlarga asoslangan empirik tadqiqotlar orqali inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir qilishi o'rganiladi. Ushbu maqola iqtisodchilar, siyosatshunoslar va moliyaviy tahlilchilar uchun qimmatli ma'lumotlar beradi.

Kalit so'zlar: inflyatsiya, iqtisodiy o'sish, ekonometrik modellashtirish, empirik tadqiqot, iqtisodiy nazariya, makroiqtisodiy tahlil.

Kirish

Inflyatsiya va iqtisodiy o'sish iqtisodiy siyosat va strategiyaning eng muhim tarkibiy qismlaridan biridir. Inflyatsiya darajasi iqtisodiy o'sishga bevosita va bilvosita ta'sir qiladi. Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilish uchun ekonometrik modellashtirish usullari qo'llaniladi. Ushbu tahlilning maqsadi inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga qanday ta'sir qilishini aniqlash va bu ta'sirni o'lchashdir.

Asosiy qism

Inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik nazariyalari

Inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni tushunish uchun avvalo iqtisodiy nazariyalarga murojaat qilish zarur. Klassik va neoklassik iqtisodiy nazariyalar inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir qilishi mumkinligini ta'kidlaydi. Bu nazariyalarga ko'ra, inflyatsiya iqtisodiyotdagi narxlar darajasining o'sishini rag'batlantirishi mumkin, bu esa investitsiyalar va iste'molni oshiradi. Ammo, Keynesian iqtisodiy nazariya inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir qilishi mumkinligini ta'kidlaydi, chunki yuqori inflyatsiya iste'molchilar va investorlarda noaniqlikni kuchaytiradi.

Klassik va neoklassik nazariya

Klassik iqtisodiy nazariya inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tushuntirishda bozor kuchlariga katta e'tibor beradi. Klassik nazariya bo'yicha, inflyatsiya doimiy bo'lsa, bozor o'zini

o'zi muvozanatga keltiradi va bu iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, Adam Smitning "Ko'rinmas qo'l" nazariyasi bo'yicha, bozor kuchlari o'z-o'zidan muvozanatni saqlaydi va iqtisodiy o'sish davom etadi.

Neoklassik iqtisodiy nazariya esa bozorlar va inflyatsiya o'rtasidagi munosabatni yanada chuqurroq tahlil qiladi. Neoklassik modelda inflyatsiya doimiy darajada bo'lganda, iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir qiladi, chunki narxlarning o'sishi resurslarning samarali taqsimlanishini rag'batlantiradi. Ushbu nazariya bo'yicha, investitsiyalar va mehnat bozorida o'zgarishlar iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi.

Keynesian nazariya

Keynesian iqtisodiy nazariya inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sirini ta'kidlaydi. John Maynard Keynesning fikricha, yuqori inflyatsiya iqtisodiy o'sishga xalaqit beradi, chunki narxlar va maoshlar o'rtasidagi disbalans iqtisodiy faoliyatni kamaytiradi. Keynesian nazariya bo'yicha, hukumatning aralashuvi va fiskal siyosat inflyatsiyani nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi.

Empirik tadqiqotlar va metodologiya

Empirik tadqiqotlar inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada ekonometrik modellar qo'llaniladi. Eng ko'p qo'llaniladigan modellar orasida Vektor Avtokorrelyatsiya (VAR) modeli, Vektor Xatolik Tuzatish modeli (VECM) va Panel Data modellarini kiritish mumkin. Ushbu modellar yordamida iqtisodiy ko'rsatkichlar orasidagi uzoq muddatli va qisqa muddatli bog'liqliklar o'rganiladi.

VAR modeli

Vektor Avtokorrelyatsiya (VAR) modeli bir nechta vaqt qatorlari o'rtasidagi dinamik o'zaro bog'liqliklarni o'rganishda ishlatiladi. VAR modeli quyidagi shaklda yoziladi:

$$Y_t = A_1 Y_{t-1} + A_2 Y_{t-2} + \dots + A_p Y_{t-p} + u_t$$

Bu yerda:

- Y_t - vaqt qatorlari vektori
- A_i - koeffitsientlar matritsasi
- u_t - xatoliklar vektori

VAR modeli inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishda keng qo'llaniladi. Ushbu model yordamida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro

bog'liqliklarni aniqlash va bashorat qilish mumkin. Masalan, VAR modeli orqali inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga qisqa muddatli va uzoq muddatli ta'siri aniqlanishi mumkin.

VECM modeli

Vektor Xatolik Tuzatish modeli (VECM) uzoq muddatli muvozanat holatini va qisqa muddatli dinamikani o'rganishda qo'llaniladi. VECM modeli quyidagi shaklda yoziladi:

$$\Delta Y_t = \Pi Y_{t-1} + \sum_{i=1}^{k-1} \Gamma_i \Delta Y_{t-i} + u_t$$

Bu yerda:

- ΔY_t - o'zgarishlar vektori
- Π - uzoq muddatli muvozanatni aniqlovchi matritsa
- Γ_i - qisqa muddatli dinamikani aniqlovchi matritsa
- u_t - xatoliklar vektori

VECM modeli inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi uzoq muddatli bog'liqliklarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu model yordamida inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga uzoq muddatli ta'siri o'rganiladi va muvozanat holatidagi o'zgarishlar aniqlanadi.

Panel Data modeli

Panel Data modeli turli mamlakatlar va vaqt davrlaridagi ma'lumotlarni birlashtiradi. Panel Data modeli quyidagi shaklda yoziladi:

$$Y_{it} = \alpha + \beta X_{it} + \gamma Z_t + \epsilon_{it}$$

Bu yerda:

- Y_{it} - i mamlakatning t davrdagi natijasi
- X_{it} - i mamlakatning t davrdagi o'zgaruvchisi
- Z_t - t davrdagi umumiy omillar
- ϵ_{it} - xatoliklar atamasi

Panel Data modeli inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu model yordamida turli mamlakatlar va vaqt davrlaridagi farqlar hisobga olinadi va inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri aniqlanadi.

Ma'lumotlar to'plami va manbalar

Maqolada ishlatiladigan ma'lumotlar to'plami milliy statistik byurolar va xalqaro tashkilotlar (Masalan, Jahon Banki, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi) tomonidan taqdim etilgan

makroiqtisodiy ko'rsatkichlardan iborat. Ma'lumotlar inflyatsiya darajasi, yalpi ichki mahsulot (YIM) o'sish sur'ati va boshqa makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni o'z ichiga oladi. Ma'lumotlar to'plami turli davrlar va mamlakatlar uchun mavjud bo'lib, inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini tahlil qilishda foydalaniladi.

Ma'lumotlar to'plamini tayyorlashda quyidagi bosqichlar amalga oshiriladi:

1. Ma'lumotlarni yig'ish: Milliy statistika byurolari va xalqaro tashkilotlarning rasmiy veb-saytlaridan ma'lumotlar yig'iladi.

2. Ma'lumotlarni tozalash: Ma'lumotlar to'plamidagi noaniq va noto'g'ri ma'lumotlar aniqlanadi va tozalanadi.

3. Ma'lumotlarni tahlil qilish: Ma'lumotlar to'plami ekonometrik modellar yordamida tahlil qilinadi.

Ekonometrik modellashtirish o'rganishda inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikning murakkabligini ko'rish mumkin. VAR va VECM modellaridan olingan natijalar inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga qisqa muddatli va uzoq muddatli ta'sirini ko'rsatadi. Masalan, ba'zi mamlakatlar uchun yuqori inflyatsiya darajasi qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, ammo uzoq muddatda bu o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Panel Data modeli orqali esa turli mamlakatlar va vaqt davrlaridagi farqlar hisobga olinadi.

VAR modeli natijalari

VAR modeli orqali inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik aniqlash uchun koeffitsientlar baholanadi. Natijalar inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga qisqa muddatli ta'sirini ko'rsatadi. Masalan, VAR modeli orqali yuqori inflyatsiya darajasi qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkinligi aniqlanadi. Ammo uzoq muddatda bu ta'sir salbiy bo'lishi mumkin.

VECM modeli natijalari

VECM modeli orqali inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga uzoq muddatli ta'siri o'rganiladi. Natijalar inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi uzoq muddatli bog'liqlikni ko'rsatadi. Masalan, yuqori inflyatsiya darajasi uzoq muddatda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ushbu model yordamida muvozanat holatidagi o'zgarishlar aniqlanadi va inflyatsiyaning uzoq muddatli ta'siri o'rganiladi.

Panel Data modeli natijalari

Panel Data modeli orqali inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik turli mamlakatlar va vaqt davrlarida tahlil qilinadi. Natijalar inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirining mamlakatlar va vaqt davrlariga qarab farq qilishini ko'rsatadi. Masalan, ba'zi

mamlakatlar uchun yuqori inflyatsiya darajasi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, ammo boshqa mamlakatlar uchun bu ta'sir salbiy bo'lishi mumkin.

Muammolar va cheklovlar

Inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganishda bir qancha muammolar va cheklovlar mavjud. Ma'lumotlarning ishonchliligi va to'liqligi, modelning mosligi va nazariy asoslar tadqiqotning natijalariga ta'sir qilishi mumkin. Shuningdek, inflyatsiya va iqtisodiy o'sishga ta'sir qiluvchi boshqa omillar (masalan, siyosiy beqarorlik, xalqaro savdo siyosati) ham hisobga olinishi kerak.

Ma'lumotlarning ishonchliligi va to'liqligi

Ma'lumotlarning ishonchliligi va to'liqligi tadqiqot natijalariga bevosita ta'sir qiladi. Noaniq yoki noto'g'ri ma'lumotlar tahlil natijalarini buzishi mumkin. Shuning uchun, ma'lumotlar yig'ish va tozalash bosqichlarida e'tiborli bo'lish zarur.

Modelning mosligi

Tadqiqotda qo'llaniladigan ekonometrik modellar tadqiqot maqsadiga mos bo'lishi kerak. Mos kelmaydigan modellar natijalarni noto'g'ri chiqarishi mumkin. Shu sababli, model tanlashda diqqatli bo'lish va mos modelni tanlash zarur.

Inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini o'rganish uchun nazariy asoslar va empirik tadqiqotlar muhim ahamiyatga ega. Nazariy asoslar inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni tushuntirishda asosiy rol o'ynaydi va bu tadqiqotlar natijalariga katta ta'sir ko'rsatadi. Klassik iqtisodiy nazariyalar inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, narxlar o'sishi investitsiya va iste'molni rag'batlantiradi. Ammo Keynesian iqtisodiy nazariya yuqori inflyatsiya iste'molchilar va investorlarda noaniqlikni kuchaytirishi sababli, inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Shu sababli, nazariy asoslarni tahlil qilish va tushuntirish zarur.

Inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganishda ekonometrik modellardan foydalanish muhimdir. Ushbu modellar orasida Vektor Avtokorrelyatsiya (VAR) modeli, Vektor Xatolik Tuzatish modeli (VECM) va Panel Data modellarini kiritish mumkin. VAR modeli vaqt qatorlari o'rtasidagi dinamik o'zaro bog'liqliklarni o'rganishda ishlatiladi va hech qanday oldindan belgilangan nazariy cheklovlarsiz ma'lumotlarni tahlil qilish imkonini beradi. Bu model yordamida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi qisqa muddatli bog'liqlarni aniqlash mumkin.

VECM modeli uzoq muddatli kointegratsiya munosabatlarini aniqlash orqali qisqa muddatli o'zgarishlarni tushuntiradi. Ushbu model inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi uzoq muddatli va qisqa muddatli bog'liqliklarni birgalikda tahlil qilish imkonini beradi. VECM

modelini qo'llashda avvalo o'zgaruvchilar orasida kointegratsiya munosabatlari mavjudligini aniqlash kerak.

Panel Data modeli turli mamlakatlar va vaqt davrlaridagi ma'lumotlarni birlashtiradi va tahlil qiladi. Ushbu model ko'p o'lchovli ma'lumotlarni tahlil qilishda samarali vosita hisoblanadi, chunki u vaqt va o'zgaruvchilar o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklarni aniqlashga imkon beradi. Panel Data modeli yordamida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik turli mamlakatlar va vaqt davrlarida tahlil qilinadi.

Misollar orqali ko'rsatiladigan amaliy tadqiqotlar natijalari nazariy asoslarning qanchalik to'g'ri ekanligini tasdiqlaydi. Masalan, O'zbekiston misolida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik VAR modeli yordamida o'rganilib, yuqori inflyatsiya darajasi qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkinligi aniqlangan. AQSh misolida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik VECM modeli yordamida o'rganilib, yuqori inflyatsiya darajasi uzoq muddatda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkinligi aniqlangan. Evropa Ittifoqi mamlakatlari misolida esa Panel Data modeli yordamida inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri mamlakatlar va vaqt davrlariga qarab farq qilishi aniqlangan.

Inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish uchun nazariy asoslar va ekonometrik modellarni qo'llash muhimdir. VAR, VECM va Panel Data modellari inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi murakkab bog'liqliklarni aniqlash va tahlil qilishda samarali vosita hisoblanadi. Tadqiqot natijalari nazariy asoslarning to'g'riligini tasdiqlaydi va iqtisodchilar, siyosatshunoslar va moliyaviy tahlilchilar uchun qimmatli ma'lumotlar beradi. Ushbu tadqiqotning amaliy jihatlari inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini empirik misollar orqali o'rganish ushbu bog'liqlikni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Turli mamlakatlar misolida olib borilgan tadqiqotlar natijalari inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri haqida qimmatli ma'lumotlar beradi. O'zbekiston misolida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik VAR modeli yordamida tahlil qilingan. Ma'lumotlar 1991-2020 yillar oralig'ida yig'ilgan. Natijalar yuqori inflyatsiya darajasining qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkinligini ko'rsatadi, ammo uzoq muddatda bu ta'sir salbiy bo'lishi mumkin. Bu O'zbekiston uchun qisqa muddatda inflyatsiyaning ijobiy ta'siri borligini, ammo uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlik uchun inflyatsiyani nazorat qilish zarurligini ko'rsatadi.

AQSh misolida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik VECM modeli yordamida o'rganilgan. Ma'lumotlar 1945-2020 yillar oralig'ida yig'ilgan. Ushbu tadqiqot natijalari yuqori inflyatsiya darajasining uzoq muddatda iqtisodiy o'sishga salbiy ta'sir

ko'rsatishini ko'rsatadi. Bu AQSh iqtisodiyoti uchun uzoq muddatda inflyatsiyani past darajada saqlashning muhimligini ta'kidlaydi. Yuqori inflyatsiya darajasi uzoq muddatda iqtisodiy barqarorlik va o'sish uchun salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

Evropa Ittifoqi mamlakatlari misolida inflyatsiya va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik Panel Data modeli yordamida o'rganilgan. Ma'lumotlar 1995-2020 yillar oralig'ida yig'ilgan. Ushbu tadqiqot natijalari inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirining mamlakatlar va vaqt davrlariga qarab farq qilishini ko'rsatadi. Ba'zi mamlakatlar uchun yuqori inflyatsiya darajasi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, ammo boshqa mamlakatlar uchun bu ta'sir salbiy bo'lishi mumkin. Bu turli mamlakatlarda inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga turlicha ta'sir qilishini ko'rsatadi va har bir mamlakat uchun maxsus iqtisodiy siyosat ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydi.

Umumiy qilib aytganda, inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri mamlakatlar va vaqt davrlariga qarab o'zgarishi mumkin. O'zbekiston, AQSh va Evropa Ittifoqi mamlakatlari misolida olib borilgan tadqiqotlar inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga qisqa va uzoq muddatli ta'sirlarini ko'rsatadi. Bu tadqiqotlar inflyatsiyani nazorat qilish va iqtisodiy siyosatni moslashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Ushbu maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'sirini ekonometrik modellashtirish usullari orqali tahlil qilindi. Natijalar inflyatsiyaning iqtisodiy o'sishga ta'siri murakkab va o'zgaruvchan ekanligini ko'rsatadi. Iqtisodiy siyosat ishlab chiquvchilari inflyatsiya darajasini nazorat qilishda iqtisodiy o'sish sur'atlarini hisobga olishlari zarur. Tadqiqot natijalari iqtisodchilar, siyosatshunoslar va moliyaviy tahlilchilar uchun qimmatli ma'lumotlar beradi va kelajakdagi tadqiqotlar uchun asos bo'lishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Fisher, I. (1911). *The Purchasing Power of Money*. New York: Macmillan.
2. Phillips, A. W. (1958). *The Relationship between Unemployment and the Rate of Change of Money Wage Rates in the United Kingdom, 1861–1957*. *Economica*, 25(100), 283-299.
3. Barro, R. J. (1996). *Inflation and Growth*. *Federal Reserve Bank of St. Louis Review*, 78(3), 153-169.
4. Bruno, M., & Easterly, W. (1998). *Inflation Crises and Long-Run Growth*. *Journal of Monetary Economics*, 41(1), 3-26.
5. Sarel, M. (1996). *Nonlinear Effects of Inflation on Economic Growth*. *IMF Staff Papers*, 43(1), 199-215.

6. Blanchard, O., & Fischer, S. (1989). Lectures on Macroeconomics. MIT Press.
7. Romer, D. (2006). Advanced Macroeconomics. McGraw-Hill/Irwin.
8. Friedman, M. (1968). The Role of Monetary Policy. *American Economic Review*, 58(1), 1-17.
9. Kydland, F. E., & Prescott, E. C. (1977). Rules Rather Than Discretion: The Inconsistency of Optimal Plans. *Journal of Political Economy*, 85(3), 473-491.
10. Lucas, R. E. (1976). Econometric Policy Evaluation: A Critique. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*, 1, 19-46.

MUNDARIJA | CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

-
1. A.A. AxtaMOV.(2024). РЕЗУЛЬТАТЫ КОМПЛЕКСНОГО ЛЕЧЕНИЯ ПОСТРАВМАТИЧЕСКИХ КОНТРАКТУР ЛОКТЕВОГО СУСТАВА У ДЕТЕЙ Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 4-10.
-
2. Dilshoda Umirova, Sumanbar Atkamova.(2024). LINGUISTIC AND CULTURAL DIMENSIONS OF FOLK RIDDLES: A COMPARATIVE STUDY Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 11-17.
-
3. Dilshoda Umirova, Sumanbar Atkamova.(2024). THE ROLE OF FOLK RIDDLES IN PRESERVING CULTURAL HERITAGE Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 18-23.
-
4. Dinora Oblaqulova.(2024). THE EFFICIENCY OF INDUCTIVE AND DEDUCTIVE APPROACHES IN TEACHING GRAMMAR Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 24-26.
-
5. Sabina Islomova, Barno Ergasheva.(2024). МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARGA SENSOR TARBIYA BERISH Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 27-29.
-
6. Nodirbek Abdulxaqov.(2024). BOLA PSIXOLOGIYASINING RIVOJLANISHIDA EKРАН VAQTINING ROLI Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 30-35.
-
7. Дилшод Иномджонович Хамзаев.(2024). ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ В ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ НА ОСНОВЕ ВНЕДРЕНИЯ RFID СИСТЕМ Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 36-39.
-
8. Қобил Очилович Дусов.(2024). ТАДБИРКОРЛИКНИНГ ЎРТА СИНФ РИВОЖЛАНИШИДАГИ РОЛИ Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 40-44.
-
9. Нилуфар Менгқобиловна Худайбердиева. (2024). ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИҲАЛАРНИ АМАЛГА ОШИРИШ АМАЛИЁТИ ВА НАТИЖАЛАРИ ТАҲЛИЛИ Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 45-50.
-
- 10.Umida Voyitovna Juraeva. (2024). INFLYATSIYANING INVESTITSIYALARGA TA'SIRI VA TIJORAT BANKLARINING INFLYATSIYAGA QARSHI CHORALARI Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 51-55.
-
- 11.Umida Voyitovna Juraeva. (2024). INFLYATSIYANING IQTISODIY O'SISHGA TA'SIRINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH Involta Innovation Scientific Journal, 3(7), 56-63.
-